

Bitva na Bílé

Hoře.

Sepsal

Msgr. Dr. **FR. XAV. KRŽTŮFEK,**

papežský prelát, c. k. dvorní rada,
c. k. universitní profesor církevních dějin,
kanovník, rytíř řádu Božího Hrobu
v Jerusalémě.

Cena 60 hal.

V PRAZE 1908.

TISKEM A NÁKLADEM DRUŽSTVA VLAST.

Časopisy družstva Vlast.

Vlast, měsíčník vědecko-poučný, roč. XXV.
Red. *Tomáš Škrdle*. Stojí ročně 10 K,
pro členy 8 K. Jednotlivé číslo stojí 1 K.

Vychovatel, čtrnáctidenník vychovatelský,
roč. XXIV. Redaktor *dr. Rudolf Horský*.
Cena 7 K.

Naše Listy, týdeník křesť.-soc., roč. XVIII.
Redaktor *Tomáš J. Jiroušek*. Cena 6 K.
Číslo 14 h.

Sborník historického kroužku. Čtvrtletní
časopis historický. Redaktor *Dr. Matěj
Kovář*, Praha, *Ferdinandova třída č. 6*.
Ročník - X. Stojí ročně 5 K.

Hlasy Svatováclavské roč. IX. vycházejí
redakcí *Vl. Hálek* šestkrát do roka
za roční předplatné 60 hal. Předplatitelé
5 ex. dostávají 6. zdarma. Jednotlivá
čísla stojí 10 h.

Vzdělávací četba katol. mládeže. Redaktor
Fr. H. Žundálek. R. VIII. Cena 60 h ročně.
Jednotlivé číslo stojí 10 h. Vychází šest-
krát do roka. Na 5 ex. dává se šestý
zdarma.

**objednávky přijímá administrace
družstva Vlast, Praha-II., č. 570.**

Bitva na Bílé Hoře.

Sepsal

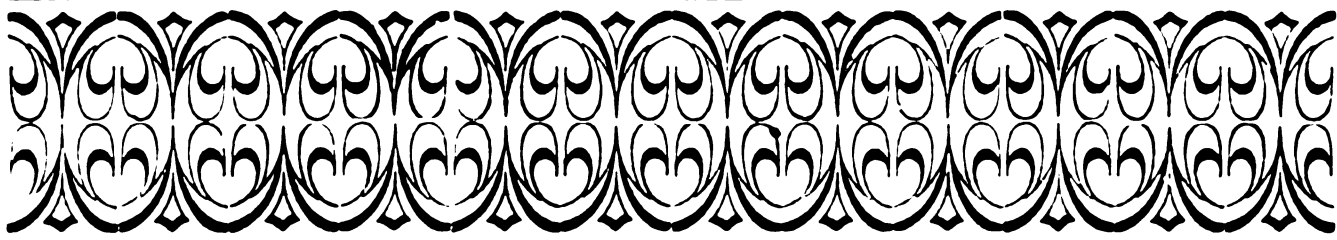
Msgre. Dr. **Fr. Xav. Kryštůfek,**

papežský prelát, c. k. dvorní rada, c. k. universitní professor
církevních dějin, kanovník, rytíř řádu Božího Hrobu
v Jerusalémě.

V Praze 1908.

Tiskem a nákladem družstva Vlast.

HLAVA PRVNÍ.

Stručné dějiny protestantství v Čechách od vystoupení Lutherova v Německu až do vzniku revoluce českých protestantských stavů proti králi Ferdinandu II. (1517—1618).

1. Král Ludvík (1615—1626).

České království, k němuž mimo Čechy náležely ještě země: Morava, Slezsko a obojí Lužice, tvořilo v srdci Evropy stát, kterému nebylo daleko a široko rovného. Byla to říše v podstatě slovanská; neboť její obyvatelé, vyjma několik poněmčelých měst a neveliký počet německých osadníků, byli Slované; a sice v Čechách, na Moravě a v části Slezska Čechové, dále ve Slezsku Poláci a v obojí Lužici severní Srbové. Říše měla úrodnou půdu a vynikala bohatstvím a počtem obyvatelstva, kterého bylo asi sedm millionův, ale přece neměla toho významu jako mnohé malé německé knížectví nebo vojvodství. Čechové opomenuli této říši

vtisknouti ducha českého a vypěstovati v zemích přivtělených ducha pospolitosti a dovolovali, aby němectví na úkor živlu slovanského se rozšiřovalo, upevňovalo a výsad nabývalo; proto dějiny české braly se jiným směrem, nežli jim bráti se bylo.

Roku 1517 vystoupil v Německu ve Vitemberku Martin Luther, augustiniánský mnich, nejprve proti odpustkům a pak proti celé řadě článků víry církve katolické, a hlásal spolu, že církevní statky jsou ohavností před Bohem, a kdo je zabírá, koná skutek Bohu milý. A tu spěchala četná lakomá a nesvědomitá knížata německá a šlechta zabavit církevních statků. Oloupili církve o její majetek a aby nemusili lupu vrátiti pravému majetníku, přijali pohodlné učení Lutherovo, stali se lutherány, vnutili svým poddaným nové učení a zavedli zásadu: „čí kraj, toho náboženství“ (cujus regio, illius et religio). Každý německý zeměpán byl pánem náboženství svých poddaných, kterého musili v jeho náboženství následovati. I ten nejchudší, nejbídnejší a nejmenší říšský stav, jako na př. nepatrný říšský rytíř měl právo víru svých několika poddaných „měniti a upravovati“

Čeští kališníci byli úředně katolíky, kteří Večeři Páně pod obojí způsobou chleba a vína přijímali, a kompaktáty basilejským sněmem církevním povolenými se řídili. Kališníky spravoval církevně administrátor se svou konsistoří pod obojí, která také „Dolejší konsistoří“ se nazývala, protože na Starém městě své sídlo měla, a jež se skládala vedle administrátora z konsistorních radův, jichž bývalo 10—12, z farářů praž-

ských. Pro katolíky pod jednou způsobou přijímající byla vrchním církevním úřadem katolická konsistoř, jinak „Konsistoř hořejší“ (na Hradčanech) zvaná, která se skládala především z administrátorův arcibiskupství, pak ze členův kapitoly Svatovítské.

Strana pod obojí měla veliké nesnáze co do svěcení duchovenstva, když papež Pius II. 31. března r. 1462 za panování krále Jiřího Poděbradského kompaktáta za neplatná prohlásil. Roku 1482 přišel do Čech Augustin, biskup ze Santorina, ostrova řeckých Cyklad do Čech, a konal jí úřad světícího biskupa, později získali Filipa de Novavilla, biskupa Lidonského, z Modeny (r. 1504), který však jsa starcem, zemřel již r. 1507. Od toho času musili žáci strany pod obojí jezdit do cizích zemí, obyčejně do Vlach, aby tam od některého biskupa posvěceni byli. Právě že v tomto trudném stavu svém si po příkladě Českých bratří zvláštního samostatného biskupa neustanovili a od některého biskupa, ať katolického, ať rozkolnického, Řeka nebo Rusa, posvětití nedali a tak rázem nouzi o své duchovenstvo konce neučinili, jest důkazem, že se od církve katolické odtrhnouti nechtěli; však na druhé straně nechtěli se přece s ní upřímně sjednotiti a trvali při svých úchylnkách od ní.

Tyto úchylnky byly:

1. Podávající Večeři Páně pod obojí učili, že jest tak činiti z ustanovení Páně, a že přijímání pod obojí více milosti podává, nežli pod jednou; pravých kališníků dle kompaktát bylo málo.

2. Podávali kalich i nemluvnatům, při čemž ovšem mnohé zlořády se děly. Slavata vypravuje, že sám viděl, kterak kněží dítkám pod obojí přísluhující, „měli v kalichu obzvláštní malý řápek,*) aby malé dítky (které samy ještě choditi nemohly, než matky a chůvy do kostela na rukou jich nosily) skrze ně víno z kalicha cuclati mohly.“**)

3. Měnili některé obřady a zaváděli český jazyk do služeb Božích, ano začali na mnohých místech i celou mši sv. sloužiti po česku.

4. Slavili svátek M. Jana Husi a M. Jeronýma Pražského dne 6. července se svatvečerem čili vigilií. Hus kladen jako český mučenník pro pravdu za patrona a dědice zemského, malován na oltáře, slaven mší sv. a kázáním, při čemž čítáno o jeho utrpení i o smrti Jeronýmově a konána processí. V den 6. července konány slavnosti na počtu jeho, páleny ohně, pouštěny střelby, v chrámě i po ulici zpívány písně o mučennictví Husově i Jeronýmově, v nichž tupeni kardinálové a katoličtí preláti.

Pouliční slavnost měla ráz demonstrační. V den Husův běhali zástupové po ulicích v Praze; běda mnichu, který se jim dostal do rukou, alespoň potahali ho za kápi a zazpívali mu zlou píseň o papeži. Při slavnosti Husově byly schválně zpívány vyzývavé písně. Některé z nich začínaly: „V naději Boží mistr Jan Hus“, jiná. „Věrní křesťané, silně doufejme o Kri-

*) Nádobka, škořapka, žlábek, cívka, kam nějaký mok nabíratí se může.

***) Paměti I. 40.

stově Večeři, a nepochybujme“; nebo: „Nedejte se souditi těm falešným prorokům, kardinálům, biskupům“. Veškerá Husova oslava byla vlastně drážděním katolíkův a katolické církve a demonstrací proti nim. S Husem byl za svatého ctěn i Žižka, ačkoli ne všeobecně. V kalendáři nacházíme Žižku teprve r. 1544 a svátek jeho položen k 8. červenci,*) potom zase není uveden nikde.

V Čechách bylo smlouvou na sněmě Kutnohorském roku 1485 mezi katolíky a kališníky učiněnou a od krále Vladislava II. potvrzenou a zápisem téhož krále z r. 1508 proti Pikartům (Českým bratřím) jen dvoje vyznání zákony zemskými dovoleno a chráněno, a sice katolické čili strana pod jednou a kališnické čili strana pod obojí. Katolická církev pod jednou a pod obojí byla tedy v zemi „státní církví“.

Všechna jiná a jakákoli vyznání byla v zemi zapovězena a trestána. Bludaři byli trestáni žalářem, ztrátou jmění, vyhnanstvím z vlasti a upálením na hranici. Chtěli li se přece v Čechách udržeti, skrývali se pode jménem „strany pod obojí“.

Bohužel, kališníci nepřilnuli ve své většině v srdci k církvi katolické, pozdravili s jásotem vystoupení Lutherovo proti církvi a jsouce stálými náboženskými hádkami otráveni, přilnuli k němu. Čechové zapomněli, co na sněmě nebo soudě kmetů, lechův a vladyk za kněžny Libuše v pravěku pohanském bylo řečeno: „Nechvalno nám v Němcích izkat pravdu, u nás

*) Almanach s pranostikou na rok 1544 mistra Petra z Proboštic.

pravda po zákonu svatu.“ Čechové zapomněli, že jsou národem sv. apoštolů slovanských Cyrilla a Methoděje, sv. Václava, Ludmily, Vojtěcha, Prokopa, Karla IV., otce vlasti ; Arnošta, prvního pražského arcibiskupa, Jana Nepomuckého a starého poustevníka z první doby svého křesťanství Ivana, a postoupili po bludech Němce Luthera, který z duše nenáviděl Slovanův a slovanské Lužičany prohlásil za nejhorší národ, jež Bůh do Německa uvrhl, který ve své veřejné lipské disputaci r. 1519 s Dr. Eckem husitství a všechno spojenství s Husity zamítal, a teprve je uznal a k nim se přiznal, až oni sami napřed k němu se přiznali.

Brzo po jeho vystoupení vyskytli se hlasatelé jeho učení v Praze i v jiných místech v království českém dílem cizí, dílem domácí. Z domácích zplodil větší hnutí v Praze Matěj Poustevník, rodem ze Žatce, vyučený kožešník, který několik let na poušti na horách u sv. Vojtěcha blíže hory Boubínské v Písecku strávil, odkudž na podzim r. 1519 list radě pražské poslal, a brzo potom sám do Prahy přišel, kázal po ulicích, březích a jinde mimo kostel a obracel lid od kněží jak strany pod obojí, tak strany pod jednou. Po něm rozvíjel podobnou činnost týnský farář Martin Poduška. Tento utrakvistický farář Poduška a Václav Rožďalovický, člen konsistoře pod obojí, poslali z Prahy listy Lutherovi, vybízeli ho ku postupu na počaté dráze a odeslali mu spisy Husovy r. 1519. Od té doby počal Luther dopisovati českým kališníkům. Jeroným Emser, tajemník saského vojvody, muž velice učený, který byl lipské disputaci Lutherově s Eckem přítomen, zvěděl

obsah obou uvedených listů z Čech, psal do Prahy svému známému Janu Žákovi, administrátoru arcibiskupství, beze všeho nepřátelství k Lutherovi, a oznámil mu Lutherovými slovy, kterak o českém rozkolu a husitství v lipské disputaci smýšlel. List Emserův rozšiřoval se po Čechách, ale neotevřel kališníkům oči a neodvrátil jich od bezcestí, na které se vrhali. Luther vrhl se za to sprostě na Emsera a nazýval jej vzhledem na jeho znak „kozlem“. Prvními za „lutherány“ byli vyhlášeni v Praze svatohavelský farář Počátek a betlemský kazatel Martinek. Lutherovy spisy šířily se po Čechách a čítaly pilně. Jejich čtením dal se Jan, farář v Německém Brodě tak unést, že všechny katolické bohoslužebné obřady z kostela odstranil. Podle jeho příkladu začali někteří faráři kališníci v Praze zaváděti novoty v kostelích: přestali se klaněti nejsvětější Svátosti Oltářní, neslavili více mnohých církevních svátků, a odstraňovali víc a více církevní obřady. R. 1521 přišel z Němec do Prahy mnich Tomáš Münzer ze Cvikova, původce novokřtěnců, podával tu Večeři Páně pod obojí a kázal německy a latinsky v Týně, v Betlemě a v kostele Božího Těla, ano i ve veliké kolleji Karlově mezi mistry. Jeho učením pobouřil se pražský lid, vrhl se na kláštery u sv. Jakuba, Matky Boží Sněžné a sv. Klementa, a rozbíjel obrazy a sochy svatých. Kněz Martinek pak počal v Betlemě sloužiti „mše švábské“, jak říkali, t. j. rozdával Večeři Páně pod obojí dle učení a příkladu Lutherova bez obyčejných církevních obřadů (r. 1523).

Přistoupil ve vsí kněžské úpravě k oltáři, vynechal „konfiteor“, „kollekty“ a jiné obřady, měl „ex-

hortu“ k lidem, kteří klečeli před oltářem: lid zpíval píseň jazykem českým; když píseň skončili, modlil se Martinek českou řečí, aby Bůh obětní dary proměnil. Potom říkal „Otče náš“ po česku až do konce, pro- nesl slova Kristova ku posvěcení hlasitě po česku a pak hned bez pozdvihování podával Večeři Páně přítomným. Tato švábská mše nazývala se též mší „sarracenskou“. Universita vzpírala se tomu, ale nadarmo (r. 1523).

Pražská obec, majíc primátorem od krále ustanoveným Jana Hlavsu, oddaného novotám Lutherovým, vypověděla dne 23. července roku 1523 čtyři horlivé kněze z Prahy pod záminkou, že bouří lid, jelikož proti novému učení kázali a lid před Matějem Poustevníkem varovali. Luther znal dobře stav věcí v Praze a v Čechách a doporučoval pražské radě listem Havla Caheru, rodilého ze Žatce, kterýž u něho ve Vitemberku tři měsíce strávil, jeho plné důvěře se těšil a jeho listy do Čech poslané původně sám skládal. Lutherovo doporučení prospělo Caherovi; brzo po svém příchodu do Prahy byl 23. srpna 1523 od stavův pod obojí za administrátora konsistoře pod obojí zvolen a hned po tom za týnského faráře ustanoven. Cahera chválil s kazatelny „slavného doktora Martina Luthera“ a vybízel ustavičně lid, aby se za něho modlil, poněvadž prý je nástrojem Božím, kterým okolním národům pravda zvěstována býti má. S Caherou přišel do Prahy jeden německý augustinián, jménem Michal, který s vášnivou prudkostí pražským Němcům učení Lutherovo hlásal a mnoho jich pro ně získal. Za kališníky nezůstali po- zadu čeští bratři.

Čeští bratři byli zbytky táboritů, kteří po dobytí Tábora r. 1452 od krále Jiřího Poděbradského po celé české zemi se rozptýlili. V několika letech utvořili mnoho spolků v úkrytě, měli své zvláštní náboženské řády a názory, a uchýlovali se nejen od učení katolického, ale též kališnického. Nejvíce vynikaly Chelčice, obec v Prachensku, kde byl náčelníkem Petr Chelčický, který svými spisy šířil ony zásady, jež brzo staly se základem učení bratrského. Jiří Poděbradský snažil se potlačit tyto sekty, které z toho velikou nenávist proti světské i církevní vládě vzaly. Dle spisů Petra Chelčického vzdělal se Řehoř, synovec Jana Rokycany, jenž pokládá se za původce Jednoty bratrské. On vstúpil si do srdce slova svého strýce proti církvi římské, odtrhl se od ní na dobro a založil nejprve obec v Kunvaldě na panství žamberském, a když byla od krále Jiřího rozptýlena, zahrnul s přáteli svými na panství rychnovské, kde se usnesli o hlavní zásady svého učení a sestoupili „v Jednotu bratrskou“ Poněvadž kněží pod obojí jim svátosti odpírali, shromáždili se zástupcové asi 60 obcí bratrských ve vsi Lhotce u Rychnova r. 1467, zvolili sobě biskupa i kněží a oddělili se nadobro od kališníků. Bratr Michal byl od jakéhosi biskupa valdenského v Rakousích za biskupa vysvěcen. Poněvadž dle náhledu bratří nákaza Antikristova i svátosti katolické zachvátila, a tyto prý žádné platnosti neměly, dali se všichni členové Jednoty znova pokřtiti a zvolili si výbor starších veškeré Jednoty. Za krále Vladislava II. (1471—1516) rozmáhali se při úpadku strany pod obojí tak, že měli ke konci 15. století 300—400 bratrských obcí, zvláště v kraji chrudimském, boleslav-

ském a hradeckém. Přidržovali se v celku řádův a kostelních obyčejů tábořských, zavrhovali proměnění chleba a vína v tělo a krev Páně, majíce chléb a víno za posvátná znamení těla a krve Páně a kladli hlavní váhu na kázeň a provozování lásky k bližnímu. Hlavním sídlem Jednoty byla Mladá Boleslav od časův bratra Lukáše, který po smrti bratra Řehoře největší vážnosti mezi nimi pro svou zbožnost, učenost a důmyslnost došel. I dva panští rodové přistoupili k Jednotě: Krajčůvové z Krajku, jimž náležela Boleslav, a Kostkové, držitelé někdejších statků litomyšlského biskupství. Král Vladislav II. vydal proti nim 10. srpna r. 1508 přísný dekret, kterýž je měl nadobro zničit, ale nezničil, neboť nebyl přísně prováděn. Na Moravě měli klid. Čeští bratři vstoupili též s Lutherem v obcování a podali mu již r. 1522 překlad svých hlavních spisův. Luther poslal jim obšírnou odpověď, i po česku r. 1523 v Litomyšli vytištěnou; však bratr Lukáš, duchovní jejich hlava, odpověděl mu, že se s ním nesrovnává, jakoby člověk pouze věrou byl ospravedlněn, a pak v učení o Večeři Páně, o níž bratři po zvingliansku smýšleli.

Bratrská Jednota proměnila se po r. 1490 valně v jinou, nežli druhá bývala, tak že „Jednotě“ zůstalo pouze jméno. S proměnou nebyli všichni Bratři spokojeni. Starověrci, majíce v čele bratra Amosa, odštěpili se na vždycky od ní a utvořili tak zvanou „Malou Stránku“. Nejvíce je mrzelo bratrské konšelství v městských radách, přísaha a krvavý meč. Malá Stránka čili Amosovci, zvaní po svém zakladateli, měli své stoupence nejvíce v jihozápadních Čechách a na Klatovsku.

Po Amosovi († r. 1522) vedl rozkolnické Bratry Kalenec, poslední jejich vůdce a hejtman. Do padesáti let zanikla Malá Stránka docela. Za svého života měla mnoho prudkých zápasů se stranou větší, která se k ní nijak laskavě a křesťansky nechovala. Zvláště Amos byl protivným Bratrům, proti němuž psal bratr Lukáš hněvivě. Vůdcové Malé Stránky opláceli; zvláště prudký Kalenec vyčítal Bratrům, že jsou daleko od základů, že shromažďují se v kostele, že zvoní, že mají oltáře, kazatelnice, svíce, kalichy, posty a svátky, že se vadí jako mistři; jako prý „každý papež něco ze své hlavy vynesl mimo Nový Zákon, tak i při Boleslavských tento ze starších toto zamyslíl a jiný opět něco přidal, až se přišlo na to, že jako z malého komára udělali velikého ptáka vejra.“

Ráz Bratří popisuje Slavata takto: Po způsobu kalvinistů žádají nejprve mezi katolickými, aby mohli v pokoji své náboženství vykonávat; když to dostanou, snaží se, aby mezi nimi a katolickými byla rovnost, aby měli tolik kostelů co oni; dostanouce to, snaží se, aby byli mocnější nežli katolíci; dovedouce to, nechtějí více katolíkům ku provozování jejich náboženství ani kostelův ani jiných míst dovolovati, pravíce, že jejich víra jest modlářství.***) Tedy nejprve chtějí toleranci, když jí dosáhnou, chtějí rovnoprávnost; majíce ji, chtějí panství nad katolíky, a konečně potlačí a zničí katolickou církev jako modlářství. Tak počínají si vůbec

*) Winter: Život církevní v Čechách. V Praze 1895. I. 49.. 50.

**) Paměti I. 44.

protestanté: toleranci, pak rovnoprávnost, potom panství nad katolíky, a konečně jejich potlačení; to jest jejich způsob mezi katolíky a proti nim.

I nejvyšší úředníci zemští, od krále Ludvíka (1516—1526) ustanovení, klonili se k novému učení, a jejich působením konal se sjezd duchovenstva i světských stavů strany pod obojí z Čech i Moravy, tak zvaný hromničný, v kolleji Karlově dne 29. ledna 1524, který se o 20 článcích věrouky a církevního zřízení shodl. Články byly tak sestaveny, aby byly přechodem k lutheránství, nemajíce tvárnosti katolické, ale ne také zcela lutheránské. Však tento přechod nestal se tak rychle, jak mnohý sněmovník si přál.

Čeští lutherané věděli dobře, že Lutherovo učení protiví se učení církve katolické i kališnické, jest náboženství cizí „hostinské“ a zákony zemskými nedovolené, a pokládali zpočátku název „lutheránů“ za svou urážku:*) však přece nevystoupili ze strany pod obojí, setrvali v ní a pracovali s veškerou horlivostí skoro sto let o to, aby cizí „hostinské“ německé lutheránství na místo domácího kališnictví posadili, kališňáky v lutherány proměnili a tak jejich kostely s veškerým jejich církevním jméním uchvátili. Neustáli od své podkopné práce, až konečně cizí „pohostinské“ německé lutheránství na místo domácího českého kališnictví, které zmizelo, vpravili, ale spolu tím hrozné pohromy na českou říši a český národ uvalili.

Po sjezdu hromničném začala lutheránská strana staré řády ukvapeně převraceti, tupila zbožné obřady

*) Bartoš, Kronika Pražská. Vydal Erben. V Praze

a obyčeje co nálezky lidské a uchylovala se stále víc a více od obecného učení církve, čímž k většímu odporu byli popuzováni zastavatelé starých řádů, které sice poklesly, ale přece posud v oblibě lidu převládali. První odpor stal se v Praze, kdež obec městskou radu obnovila a v její čelo za primátora Jana Paška postavila. Pašek byl horlivý kališník a spolu rozhodný nepřítel Lutherových novot, s nímž i většina nové rady se srovnávala. Pašek dal 9. srpna r. 1524 konšely a několik jiných znamenitějších měšťanů, kteří se nového učení přidržovali, jíti a vypověděl je z města. Jeho působením usnesla se obec o člancích víry, zvaných „Vypovědí“ a o něco později 31. října r. 1524 o nových 26 člancích, které jsou protivou článků hromničných, a každý soused musil k nim přísahati pod trestem vypovědění z města. S Paškem spojil se teď administrátor Cahera, dělal se horlivým kališníkem dle starého způsobu a pronásledoval přívržence Lutherovy, který mu v dopisech domlouval, aby tohoto počínání zanechal. I nejvyšší zemští úředníci ztratili pro svou přichylnost k novotám své úřady a nejvyšším purkrabím stal se v únoru r. 1525 Zdeněk Lev z Rožmitálu. On a Pašek vstoupili v přátelství a jejich snahou sešel se sněm stavů pod jednou i pod obojí v Praze, který nedbaje odporu lutheránův usnesl se, aby se znova vyjednávalo s papežským legátem Campeggiem, jenž toho času nejvíce za příčinou obrany u dvora krále Ludvika v Budíně dlel, aby kompaktáta též papežskou stolicí stvrzena byla. Majíce kompaktáta stvrzena, chtěli potom společnými silami stíhati lutherány jakožto stoupence náboženství v zemi nedovoleného. Bylo o to

slavné poselství do Budína vypraveno, v němž byli na prvním místě Zdeněk Lev z Rožmitálu, Pašek a Cahera, však nepořídilo nic, poněvadž legát žádal na poslích, aby přijali obsah kompaktát, tak jak on jim rozuměl. Král uherský a český Ludvík volal snažně českou šlechtu do boje proti tureckému sultánu Solimanovi, kterýž útok na Uhry učinil se 300.000 vojíny. Čechové strojili se liknavě svému králi ku pomoci, takže teprve malá část českého vojska k vojům královským přirazila, když z nesmyslné zpupnosti uherského panstva byla osudná bitva u Mohače 29. srpna 1526 svedena. Křesťanské vojsko bylo na hlavu poraženo a dvacetiletý král Ludvík zahynul na útěku, utonuv v rozbahněném hlubokém potoce.

2. Ferdinand I. (1526—1564.)

Po smrti krále Ludvíka byl jeho svak arcikníže rakouský Ferdinand od Čechů za krále dne 24. října 1526 zvolen a 24. února 1527 na hradě pražském korunován a učinil Prahu svým sídlem a střediskem soustátí Habsburského, t. j. české a uherské koruny a zemí rakouských. Nový král Ferdinand I. (1526—1564) byl věrný syn katolické církve a rozhodný odpůrce všeho novotářství. Stavové, jmenovitě vyšší, měli o to pracovati, aby rakouského arciknížete přetvořili v českého krále, aby z něho učinili Čecha, který by srdcem k českému národu přilnul. Věc byla možnou Ferdinand měl teprve 24 roky svého věku a jeho manželka Anna, kterou vroucně miloval, byla českou princeznou a upřímnou Češkou, ale lutherští stavové dělali bohužel všechno, aby jej od sebe a českého národa odpudili

a jemu se zprotivili. Místo aby pracovali o to, aby zahraniční politika byla vedena ve smyslu českém a nikoli německém, dali se bohužel do vleku německé protestantské politiky.

Ferdinand, znaje z Německa smutné následky Lutherova učení, bránil mu v Čechách seč byl, obzvláště aby do královských měst, jmenovitě do Prahy zaváděno nebylo. Ale proti novotářským pánům a rytířům, kteří jako patroni kostelů nové učení na svých panstvích zaváděli, byl malomocný. Lutheráni stali se ve straně pod obojí většinou, nechtěli se více spravovati kompaktáty, než, jak pravili, slovem Božím, a zvolili již r. 1541 lutheránského administrátora Jana Mistopola, od něhož doufali, že celou stranu pod obojí v lutheránskou přetvoří. Když r. 1544 král společný sněm stavům všech zemí koruny české v Praze na den 1. května položil, aby na něm mimořádné pomoci proti Turkům žádal, povolal administrátor Mistopol se srozuměním stavů pod obojí veškeré duchovenstvo utrakvistické z Čech a Moravy na poradu o víře na poslední den měsíce dubna, a předložil mu otázky o mši sv., úctě svatých a dobrých skutcích a navrhoval odstranění mnohých církevních obřadů. Většina vysloвила se nedbajíc odporu duchovních staré víry ve smyslu lutheránském a stavové žádali potom na králi, aby jim toto usnesení o náboženství potvrdil a jim dovolil zvoliti si biskupa. Král odepřel jim obojí, odkázal stavy na zachování kompaktát a slibil jim toliko, že se postará o to, aby některý okolní biskup kněžstvo strany pod obojí světil. Administrátor Mistopol chtěl slavné

processí o Božím Těle opomenouti, ale na přísný rozkaz králův musil obyčejné obřady se slavným průvodem vykonati; ano na výslovný rozkaz králův musil i o svátku Husově dne 6. července obyčejný průvod konati a tak obyčeje strany pod obojí zachovávatí. Král zachovával svědomitě přísahu, že bude obě strany, katolickou i kališnickou, chrániti. Jak stavové pod obojí k lutheránství naklonění byli, ukázalo se zjevně, když protestantská knížata v Německu proti císaři Karlovi V., bratru krále Ferdinanda, tak zvaný šmalkaldský spolek učinili a zbraně se chopili.

Tenkráté přišel čas, kdy Čechové mohli oplatiti Němcům, co po věky zlého na nich spáchali. Národ český měl před sebou dvojí cestu: buď se spojí s cířem jako ochrancem katolické církve a se světem katolickým proti protestantskému Německu a pojistí si v srdci Evropy své velmocenské postavení a svou národnost, nebo postaví se po bok protestantskému Německu a podnikne s ním boj proti katolickému světu se všemi následky v případě, že podlehne.

Stoletými náboženskými hádkami byly srdce a rozum strany pod obojí tak otráveny, že tato na dobro zapomněla, že národ český pouze pomocí víry katolické hlásané našimi svatými apoštoly Cyrilem a Methodějem se zachoval a kulturně a politicky takové výše dosáhl, že se mohl měřiti s každým kulturním národem v Evropě. Návrat strany pod obojí do lůna katolické církve byl tím snadnější, poněvadž se přičinila k jednomyslnému zvolení za krále českého Ferdinanda I. Když však stavové pod obojí nechtěli se vrátiti do lůna ka-

tolické církve, neměli nikdy Ferdinanda voliti za krále svého, a když tak učinili, bylo jejich povinností co nejrychleji smířiti se s katolickou církví. Čechové vyrovnání a srovnání ve víře se svým králem budou ho podporovati v jeho zahraniční politice, ovšem ne ve prospěch Němcův a Maďarův, ale ve prospěch českého národa. Bohužel, strana pod obojí zůstala na polovičaté cestě katolíka zvolila za krále, ale sama nevrátila se do lůna katolické církve. Katolický král a nekato-lický národ byli tenkrát nesrovnatelné veličiny, mezi nimiž dříve nebo později musil vypuknouti boj na život a na smrt. Strana pod obojí přecházela místo ke katolické církvi, na jejíž půdě úřadně dle kompaktát stála a dogmaticky čili ve člancích víry mnoho se ne-lišila, v zástupech k německému luteránství, kteréž od učení katolického i kališnického až na Trojici a učení o Kristu nadobro odstupovalo a docela jiné služby Boží zavádělo: činila to ne otevřeně, nýbrž skrý- vající se za přijímání pod obojí, poněvadž věděla, že jí státní zákony české nepřipouštějí. Čeští kališníci za- nechali českého kališnictví a přecházeli k německému lutheránství.*)

Ferdinand spěchal bratru svému, císaři, ku po- moci a vyzval 12. ledna 1547 stavu, aby četné vojsko do pole postavili. Ale stavové nechtěli táhnouti přes hranice pod záminkou, že nestal se útok na království české; četní vrátili se domů, začali strojit pikle proti

*) Srv. „Dějiny Nové Doby“ od mého bratra Dra Jana Kryštůfka, který věc docela správně líčí, jehož slova po- dávám. sv. IV. str. 247., 248.

králi, a chtěli jeho nesnázi užiti, aby na něm dobyli si svobody náboženské, aby mohli veřejně lutheránství vyznávat. Vznikla rozsáhlá vzpoura šlechty a měst českých, mezi nimi též pražských měst, proti králi. Ale po porážce šmalkaldských u Mühlendorfu potlačil král snadno vzporu stavův pod obojí, potrestal některé na hrdle (4 byli odpraveni) a na statecích, jiné vyhnanstvím a uvedl královská města v tužší poslušensství, zřídil v nich tak zvané královské, čili jak se později říkalo, císařské hejtmany a rychtáře. Kam spěje to národ český, když revoluci německých lutheránů činí takřka svou revolucí a činí odboj proti svému králi!

V říjnu 1547 obnovil král Ferdinand tak zvaný mandát proti pikhartům, t. j. zákon krále Vratislava II., kterým se sborové českých bratří zakazovali. Bratří byli tak nuceni přiznati se buď ke straně pod jednou nebo pod obojí, neb opustiti vlast; přes 800 vystěhovalo se jich z Litomyšle, Chlumce, Bydžova, Solnice, Brandýsa n. L. do Polska a Pruska. Administrátor Jan Mistopol, bývalý horlitel pro učení Lutherovo, proměnil se na jednu v zastavatele staré víry pod obojí, aby se zalíbil králi.

Když protestantští říšští stavové augsburské konfesse, t. j. zeměpáni této konfesse v Německu mírem augsburským r. 1555 náboženské svobody si dobyli a všichni poddaní jich pak v náboženství následovati musili, pokusili se o totéž stavové pod obojí v Čechách; při tom však zapomněli, že nejsou žádnými stavy říšskými, tedy zeměpány v Německu, ale obyčejnými poddanými svého krále, a tu měli vlastně dle onoho míru

státi se katolíky pod jednou, poněvadž král zeměpán byl tohoto náboženství. Hned po onom augsburském míru, který se jich netýkal, ano proti nim byl, konali sjezd v Praze, na kterém odňali nestálému Janu Mistopolu úřad administrátorův, zvolili místo něho luthersky smýšlejícího Jana Kolína a obsadili konsistoř vůbec přívrženci Lutherova učení. Totéž učinili r. 1559 a 1562, avšak král nepotvrdil jejich volby, která se pouze na obyčeji zakládala, a obsadil roku 1562 sám konsistoř svými muži, s počátku Mistopolem a později Martínkem z Mělníka, farářem u sv. Mikuláše na Malé Straně, jímž všechny novoty a úchytky od kompaktát zakázal.

Ferdinand I., chtěje katolickou víru v Čechách povznésti, povolal roku 1556 jesuity do Prahy, usadil je v klášteře Svatoklementsském, kde si zřídili školy nižší a pak vyšší a to filosofické a theologické, a udělil této jesuitské kolleji r. 1562 právo, aby rektor mohl udělovati akademickou hodnost bakaláře a mistra. Tak založil král Ferdinand novou universitu v Praze, po něm zvanou „Ferdinandovu“, která náležela katolíkům, kdežto stará universita založená císařem Karlem IV., náležela straně pod obojí. Byly v Praze dvě university Karlova a Ferdinandova.

Dále zřídili jesuité v kolleji vychovávací ústav (konvikt pro šlechtické jinochy a roku 1559 dům pro chudé studenty a seminář, zvaný seminářem sv. Václava, pro vzdělání chudého studentstva. Hojnými dary jak od královského dvora, tak od katolické šlechty jsouce podporováni, zkoupili jesuité všechny měšťanské

domy na „Ostrově“, začali stavěti velikou budovu, nynější kollej Svatoklementsskou a zbudovali mimo kostel sv. Klementa též veliký kostel sv. Salvatora (1577 až 1582) a vlašskou kapli (1600—1602). Z pražské kolleje zřizovaly se nové kolleje na Moravě a v Čechách, jako v Olomouci, Brně, Krumlově, Chomutově, Jindřichově Hradci a v Kladsku; později v Klatovech, Březnici, Chebu, Litoměřicích, Králové Hradci, Jičíně a Kutné Hoře. Poněvadž hned od r. 1560 všichni jesuité pilně jazyku českému se učili a Čechy do řádu přijímali: mohli již roku 1566 vysílati kněze jazyka českého mocné k žádosti katolických šlechticů na venkov, na jejich statky, do měst a vesnic, na missie, na nichž blahodárně působili a četné do lůna církve přiváděli. Jesuité v Čechách náleželi nejprve ku pro-provincii německé a když v zemích Habsburských se rozmožili, byla zřízena zvláštní provincie rakouská, v níž byly tři hlavní kolleje: Vídeňská, Pražská a Trnavská (v Uhrách) se sídlem provinciálovým ve Vídni. Katolické působení jesuitů bylo trnem v očích českých protestantů, kteří v nich své největší a nejnebezpečnější protivníky spatřovali. Po bělohorské bitvě byla zřízena česká provincie, která mimo země koruny české též část jižního Německa a západního Uherska obsahovala.

Dne 5 října 1561 jmenoval Ferdinand Antonína Brusa z Mohelnice, Moravana, velmistra řádu křižovníckého s červenou hvězdou na Starém Městě pražském, dotud biskupa vídeňského, pražským arcibiskupem, jehož však moc pouze na stranu pod jednou se

vztahovala: strana pod obojí zůstala při své zvláštní konsistoři, neuznávala jeho pravomocnosti a věděla o něm jenom, když chtěla, aby její žáky na kněžství vysvětil. Konečně vymohl Ferdinand na papeži Piu IV. breve ze 17. dubna 1564, jímž pro Čechy a Moravu přijímání pod obojí způsobou se povolovalo. Arcibiskup pražský měl 23. července téhož roku u sv. Víta německé kázání, potom 30. července české kázání o přítomnosti Krista Pána v nejsvětější Svátosti Oltářní a prohlásil slavnostním způsobem shromážděnému lidu papežské breve. Brzo potom podávali katoličtí kněží všem věřícím kalich, kdo si ho přáli. Ale úmysl Ferdinandův, aby obě strany v jedno splynuly, nezdařil se. Veliká většina strany pod obojí byla dávno oddána lutheránství a nedala se kalichem církvi získati; kališná konsistoř dostavši dekrety Tridentské a breve od arcibiskupa, poslala mu balíček nerozpečetěný zpět; katolíci věříce, že Kristus jest pod každou způsobou celý přítomen, pokládali kalich za jakousi novotu protestantům napodobenou. Císař Ferdinand I. zemřel ve Vídni 25. července r. 1564. Jeho tělo bylo do Prahy převezeno a v chrámě sv. Víta pochováno.

3. Maximilian (1564—1576).

Jeho syn a nástupce Maximilian (1564—1576) jako římský císař Maximilian II., jenž již roku 1549 za krále českého zvolen a 20. září 1562 od arcibiskupa Antonína Brusa na království korunován byl, byl jediný Habsburgovec, který se u víře kolísal a v srdci k učení Lutherovu klonil, ale přec od víry neodpadl.

Jako korunní princ chtěl přistoupiti k lutheránství a učiniti proti otcí vzpouru. Na počátku dubna 1560 poslal svého radu Mikuláše z Warnsdorfa ve vší tajnosti ku protestantským knížatům (saskému, braniborskému, hessenskému a falckému) s dotazem, zdali na jejich válečnou pomoc spoléhati může. Všichni těšili ho sice lacinými radami, ale odmítali válečnou pomoc proti otcí: žádný nechtěl se pro něho pustiti do nejistého boje, všichni dělili náboženství od politiky. Nej-mocnější z nich, August Saský, připomínal mu povinnosti k císaři jakožto k hlavě říše. Maximilian vzal si poučení protestantských knížat k srdci a rozeznával od té doby náboženství od politiky. Pro svou osobu vydobyl si náboženskou svobodu, ale přiznati se veřejně k augsburské konfessi a učiniti si z císaře, papeže, Španělska a katolických kruhů v Německu nesmířitelné nepřátele pokládal teď za největší zpozdilost. Smířil se s otcem a smířil se s papežem Piem IV., který mu listem z 10. prosince 1561 daným k otcí povolil přijímání pod obojí, ale pod tou podmínkou, aby se v tajnosti dělo a on před katolickým knězem slavně prohlásil, že pod jednou způsobou jest obsaženo, co pod obojí; že církev, která to stanovila, nechybila, a též ti, kteří pod jednou přijímají, nechybují, a že on sám jenom z příčiny pobožnosti a útěchy své to žádá a činí.

V únoru 1562 učinil Maximilian před svou korunovací za krále českého v přítomnosti císaře, arciknížat Karla a Ferdinanda a tajných radů přísahu, že zůstane vždycky katolíkem. Přísaze věrně dostál a zů-

stal katolíkem jako samostatný panovník. Ale pro svou vnitřní přichylnost k novému, učení a když stavové dolnorakouští jeho státní dluhy 3,600.000 zl. převzali, slíbil jim 18. srpna 1568 náboženskou svobodu a nedbal napomínání a výstrah, ano i hrozby klatby papežského legáta kardinála Jana Františka Commendona. Za podobnou svobodu prosil i hornorakouský sněm linecký r. 1569 a císař mu ji slíbil. Svůj slib vyplnil listinou, zvanou „Concessions-Assekuratzion“, danou v Praze 14. ledna 1571, v níž dovolil lutheránským pánům a rytířům, aby ve svých zámcích a domech mimo zeměpanská místa ležících, sobě, svým rodinám a čeládce a ve svých patronátních kostelích též i svým poddaným lutheránské služby Boží dle agendy zeměpánem schválené konati směli. Ale lutherští stavové přestupovali nařízení svého zeměpána, konali služby Boží ve svých domech v zeměpanské Vídni, ano i v zemském domě ve Vídni, a císař jim to trpěl, a tak podporoval nevolky nezákonnost a připravoval půdu k odboji a revoluci stavů protestantských, když nebude se díti po jejich vůli, a vláda jim nebude ve všem ustupovati.

Za takovéhoho smýšlení králova měli čeští protestanté volné pole. Oni neměli již žádného ohledu na svou zákonnou církevní vrchnost, konsistoř to pod obojí; lutherští pastorové měli od roku 1565 již zvláštního superintendenta, jímž byl nejprve Vavřinec Schönfelder v Schönfichtu; r. 1570 byl superintendent v Annabergu u Chebu. Tím odtrhli se od kališníků nadobro a ustanovili se jako zvláštní strana od nich různá. Za krále

Ferdinanda nebyli by se opovážili něco podobného předsevzítí, aby již veřejně za katolíky pod obojí neplatili. Roku 1567 přišel nový král Maximilian poprvé do Prahy na sněm, a tu žádali na něm stavové pod obojí, jsouce většinou již lutherští, aby se více nemusili spravovati kompaktáty, ale, jak pravili, jen slovem Božím. Král svolil k tomu, a kompaktáta, kteráž jenom v zemi katolíky a stranu pod obojí za oprávněné uznávala, byla ze zemských výsad vypuštěna, a tím straně pod obojí smrtelná rána zasazena. Ve válkách husitských obětovali jejich předkové život i statky, aby jim kompaktáta byla povolena a jejich potomci neuznávali jich více ani za slovo Boží. Tak zachvátil cizácký, německý blud Lutherův české mysli; z čehož jen záhuba národní, politická i mravní národu českému plynouti mohla. Stavové žádali dále na králi, aby směli konsistoř pod obojí sami obsazovati, avšak král jim to odepřel, odkázal je na pozdější vyjednávání o té věci, a ustanovil r. 1571 sám za administrátora horlivého kališníka Jindřicha Dvorského, opata Emausského.

Když roku 1571 Maximilian opět na sněmě přítomen byl, podali mu stavové 8. května prosbu, aby augsburskou konfessi, na kterou v Německu mír augsburský se vztahoval, svobodně vyznávati směli. Král zamítl tuto žádost a nesvolil k tomu, aby se nemusili spravovati konsistoří, králem obsazovanou z duchovenstva starého řádu pod obojí. Však stavové neupustili od svého úmyslu, a král bohužel nezůstal stálým. Z jara roku 1575 obnovili svou žádost na sněmě pražském, odepřeli rokovati o královské předloze, která žádala za

větší berni, pokud náboženské věci spořádány nebudou. Král dovolil jim, aby se o tom poradili. Lutherští stavové žádali na katolických, aby se za jejich svobodu u krále přimlouvali; král sám přál si této přimluvy, ale katoličtí stavové, majíce v čele arcibiskupa Antonína Brusa nevyhověli tomuto přání královu. Též stará strana podobojí jsouc jenom několika osobami v stavu panském a rytířském zastoupena, nechtěla od svého řádu upustiti. Lutheráni spojili se s českými bratry, a náčelník lutherských pánů Bohuslav Hasištejn z Lobkovic činil s počátku návrh, aby vypracovala se zvláštní česká konfesse (vyznání). Dr. Pavel Pressius a mistr Křišpín složili tuto konfessi dílem z augsburského vyznání, dílem z bratrské konfesse. Tato česká konfesse obsahuje 25 článkův. Ospravedlnění připisuje se v ní jako v augsburské toliko víře; o Večeři Páně přijato učení bratrské a kalvínské, že tělo a krev Páně přijímá se pouze duchovně. Druhá část konfesse týká se správy náboženských věcí: konsistoř měla býti na králi nezávislou a stavy volenou, které po boku státi měly ku ochraně a spolu k dozoru nad ní defensorové čili obrancové. Král Maximilian dostav tuto konfessi, poslal ji ku posouzení papeži, saskému kurfiřtovi, konsistoři pod obojí v Praze a nejvyššímu komorníku Janovi z Waldštejna, starokališníku, by průtahem nabyl času, co jest mu činiti. Arcibiskup Brus dal dvěma učenými jesuity Václavem Sturmem a Hostouvinem na ni odpověď vypracovati a její bludy vyvrátiti.

Jelikož Maximilian chtěl, aby český sněm počatý 21. února r. 1574 jeho syna Rudolfa za krále přijal,

slíbil stavům psaný majestát (t. j. list) o zaručení náboženské svobody, ale obávaje se následků takového majestátu, povolil toliko ústně dne 2. září 1575 stavům protestantským náboženskou svobodu, a slíbil jim, že i jeho nástupce, syn Rudolf žádných příkoří činiti jim nebude; konsistoře pod obojí nelze mu pro odpor jiných měniti; za to povoluje jim defensory, kteří by nad jejich duchovenstvem ruku pod jeho ochranou drželi. Tím bylo lutheránské duchovenstvo z moci konsistoře vyňato a jim povoleno, aby stavové prostřednictvím defensorů nový řád církevní si zavedli. Stavové zvolili si patnáct defensorů, po pěti z každého stavu, panského, rytířského a městského.

Těmito defensory mělo se evangelické duchovenstvo spravovati a míti nad sebou v každém kraji jednoho superintendenta, defensorům podřízeného. Syn Maximilianův Rudolf byl potom za krále přijat a od arcibiskupa Brusa 21. září r. 1575 na království korunován. Po korunovaci slíbil Rudolf stavům, že všechno zachová, co jim otec slíbil. Po sněmě odjel císař do Řezna a poznal, že se překvapil; především zakázal, aby česká konfesse tiskem nebyla rozšiřována, vydal mandát proti pikhartům (českým bratřím) a přikázal přísně královským městům, aby žádných náboženských novot a pokoutních schůzí nedovolovala a konsistoří pod obojí se spravovala. Defensorové ohrazovali se proti rozkazu královi o královských městech, ale slovo královo zůstalo v platnosti; lutheránští kazatelé musili opustiti královská města, a konsistoř pod obojí dosazovala do nich kněze dle svého řádu. S císařovým roz-

hodnutím nebyli defensori spokojeni, opustili Prahu a nestarali se více o zařízení nové církevní správy. Císař Maximilian II. zemřel 16. října r. 1576 v 49. roce věku svého.

Na Moravě šířilo se protestantství z Německa. Ve městě Dvorci (Hof), šest mil severně od Olomouce ležícího, kázal již roku 1521 jakýsi toulavý kazatel ze Svídnice učení Lutherovo. R. 1522 přišel Pavel ze Spretten, obyčejně Pavel Speratus zvaný, který byl již lutherský blud v Augsburgu, Würzburgu, Solnohradě a Vídni rozsíval, do Jihlavy, byl od tamějších Němců s radostí přijat i usadil se tam. Na hrozbu biskupa olomouckého Thurza klatbou nedbali Jihlavští. Martin Göschel, rodem z Jihlavy, želivský premonstrát a světcí biskup v Olomouci svedl jeptišku v Dolních Kounicích, pojal ji za manželku a přešel r. 1526 k novokřtěncům, nové to sektě, která každého, kdo k nim přestoupil, znova křtila, v Mikulově, kde jakýsi Hubmajer lid sváděl. Ve Znojmě podporovala městská rada rozhodně lutheránské kazatele, takže tu jeden po druhém následoval (1542—1579) a celou duchovní správu i školu řídil. V Olomouci ustanovila městská rada lutheránského kazatele, a když jeho stoupenci o svátcích na dominikánský klášter útok učinili (r. 1555), nepotrestala jich za to násilí; ano katolický farář Adler u sv. Blažeje přešel k lutherství, a když proti němu odpor zdvižen byl, ztropili jeho přívrženci krvavou bouři (r. 1557). Totéž učinil farář Hog v městě Osoblaze r. 1566 a těšil se ochraně tamější šlechty i měšťanstva. V touž dobu sestavilo moravské duchovenstvo

pod obojí také zvláštní konfessi, kteráž nejvíce s augsburskou se srovnávala, a splynulo tak s lutherány, jichž většina byla Němci. Čechové postupovali po cizáckém bludu německém.

Vedle lutheránů rozšiřovali se značně po Moravě novokřtění čili anabaptisté, kteří každého, kdo k nim přestoupil, znova křtili. Jejich blud hlásal Dr. Baltasar Hubmajer, rodem Bavor, dříve profesor při katolické universitě v Ingolstadtě; později farář v Řezně a Waldshutě na švýcarských hranicích; jenž r. 1526 do Mikulova přišel, i samé pány z Liechtensteina nové víře získal a jejich sídlo Mikulov středem novokřtěncův učinil. Ale brzo byl od krále Ferdinanda I. jako bývalý rakouský poddaný ve Waldshutě, kde se účastnil vzpoury proti rakouské vládě, pohnán k soudu do Vídně a tam 10. března roku 1528 jako buřič a kacír na hranici upálen. V díle Hubmajerově pokračovali jiní. přicházející z Německa a Rakous, a šířili sektu novokřtěncův v mikulovském okolí i dále po Moravě, při tom zavrhovali božství Páně a světskou vrchnost. Vznikly novokřtěnecké obce v Rosicích u Brna, ve Znojmě, Ivančicích, Slavkově, Hustopeči a jinde, tak že měli do smrti Ferdinanda I. (1564) proti všem jeho zákazům asi 70 obcí. Když nástupce Ferdinandův, Maximilian II., roku 1567 moravskému sněmu navrhl, aby ze země byli vyhnáni, ujali se jich někteří páni a rytíři, že prý jsou velmi užitečnými poddanými, a stavové provedli to, že císař povolil, aby až na další rozhodnutí ještě v zemi trpěni byli. Tato shovívavost trvala až do bitvy na Bílé Hoře r. 1620, kdy král Ferdinand II. hned následujícího roku je ze země vypověděl.

4. Rudolf II. (1576 – 1612).

Nástupce Maximilianův, král Rudolf II. (1576 až 1612), ujal se vlády u věku 24 let, žil téměř celý čas v Praze, ale přece nemluvil plynne česky. Dvorním jazykem byla němčina a španělština; stavové čeští, kteří pilně stýkali se s dvorem, učili se pilně těmito dvěma jazykům, ale český jazyk ustupoval při dvoře královském do pozadí. Jest to zvláštní zjev, že český král, sídlící v Praze a obcující s nejvyššími úředníky, jejichž úředním jazykem jest čeština, nepotřebuje důkladné znalosti jazyka českého. Jak hluboko pokleslo vědomí národní a politické stavů českých, kde jich ještě žádná vážná nehoda nepotkala; co se stane s českým národem, až jej potká katastrofa, do kteréž jej tito stavové hnali.

Stavové protestantští mohli své lutheránské církevnictví řádně si upravit, k čemuž svobodu měli, ale jim šlo nikoliv o náboženskou svobodu pro sebe, ale aby své lutherství veškeré straně pod obojí, tedy katolické, vnutili a tak veškerou zemi českou v lutheránskou proměnili. Proto žádali na králi Rudolfovi II., aby jim navrátil právo obsazovati konsistoř pod obojí; on však dal prozkoumati otázku, komu by náleželo ji obsazovati, a zamítl potom jejich žádost na konci června roku 1584. Aby protestantům k dalším pokusům v tomto ohledu mysl odňal, vydal ještě v témž roce 1585 a potom r. 1589 mandát, jímž přísně nařizoval, aby žádné sekty a pokoutní schůze pikharské trpěny nebyly. Protestanté byli touto rázností královou velice rozhořčeni. Konsistoř pod obojí provozovala svou moc skoro pouze

nad královskými městy, v nichž však četní k novotám se klonili. Páni a rytíři nespravovali se na svých statcích konsistoří, ale obsazovali fary libovolně veskrze ženatými duchovními, kteří k svému úřadu v Drážďanech, Vitemberce a jinde v cizině po protestantsku posvěceni byli, bez ohledu na to, že osadníci jsou kališníci, náležející ke straně pod obojí, a vnucovali tak svým poddaným lutheránství připravující je o české kališnictví. V tomto protestantském duchovenstvu nebylo kázně ani vzdělanosti, ale vichnostem bylo to milé, poněvadž s ním mohly nakládati jako se svými sloužícími a jim dávatí tolik příjmů, co chtěly, požívající sami zádušních statků, tedy cizího katolického jmění.

Když bratr Rudolfův, Matiš, proti svému bratru a pánu povstal a válečně do Čech vtrhl, bylo to vhod falckému kurfiřtskému domu v Německu, který se všemi protestanty v přátelské styky vešel, aby pád domu Habsburského způsobil. Rudolf II. odstoupil Matišovi dědičně Uhry a Rakousy a učinil jej správcem Moravy, jenž by tam ve jméně jeho vládl. Na sněmě zemském v Olomouci dne 16. července r. 1608 byl Matiš za pána Moravy přijata, na zvláštní písemní žádost stavů udělil jim náboženskou svobodu listem z 12. srpna r. 1608. Matiš povolil stavům i v tom, že přísahající slova: „Matce Boží a všem Svatým“ říkati nemusili, třeba se jim v přísežní formuli předčítala.

Podobné svobody začali se domáhati čeští protestanté, z nichž však mnozí, jmenovitě náčelníci, vstoupili ve vlastizrádné spojení s falckým kurfiřtem Fridri-

chem IV., jenž je podněcoval, aby proti králi Rudolfovi II. povstali. Ve Falci zlobili se náramně, že roku 1608 při válečném pobytu Matiašově v Čechách protestantští stavové proti Rudolfovi II. nepovstali a se slibem jeho se spokojili, že nejbližší sněm o jejich náboženských žádostech a stížnostech rozhodne. Falcký agent, kníže Kristian z Anhaltu, přišel téhož roku 1608 do Čech, vynadal přívržencům svým „zbabělcův a chlebařův“ a poručil jim, zejména Václavu Budovcovi, aby konali svou povinnost, a touto povinností bylo, aby za náboženskou svobodu žádali a zbraně se chopili. V lednu r. 1609 svolal Rudolf II. dle svého slibu sněm do Prahy, aby o věcech náboženských rokoval. Lutheránští stavové i s bratřími žádali, aby jim Rudolf českou konfessi jako společné vyznání povolil, jim právo obsazovati konsistoř pod obojí propůjčil a jejich výhradné správě pražskou universitu Karlovu odevzdal.

Katoličtí radové císařovi, jmenovitě nejvyšší kancléř Zděnek Popel kníže z Lobkovic, Jaroslav z Martinic a Vilém Slavata z Chlumu, sráželi jej s toho, aby k těmto žádostem nesvoloval, přišlo z toho ke dlouhému vyjednávání mezi králem a stavy, až konečně prohlásil král článek o náboženství za odbytý a chtěl, aby sněm o jiných článcích královské předlohy rokoval, a když to stavové učiniti nechtěli, byl sněm rozpuštěn. Protestantští stavové položili sobě, nežli se rozešli, odbojně proti zemskému zřízení sjezd na radnici novoměstské, na 4. května, vypravili posly k Matiašovi, který po království českém toužil, k některým německým protestantským dvorům, jmenovitě k falckému, a ke stavům slez-

ským a lužickým. Kuli revoluci proti svému řádnému králi. Ve Falci umluvil se Václav Vilém z Roupova, který právě v onu dobu k náramným penězům přišel, s odbojníky proti císaři Rudolfovi, kterým způsobem se do Čech dostanou. Falcký hlavní agent, anhaltský kníže Kristian, strojí se, že napřed pošle žoldnéře, pak že sám do Prahy přijde, v čelo odbojníků se postaví, krále Rudolfa II. s českého trůnu svrhne, a sám své čelo českou korunou ozdobí: hotový to plán protestantské revoluce. Císař a král Rudolf zakázal přísně protestantům všeliké schůzky na radnici novoměstské: ale zákaz neuposlechli stavové, scházeli se u velikém počtu v Praze a stávali se zpornějšími, když jejich poslové s dobrými zprávami z ciziny se navrátili. Vyslanectvo z Falce hlásalo smělou řečí, že je ve Falci rádi viděli a jemu nemalou pomoc slíbili, jen když doma v Čechách zbraně se chopí, t. j. revoluci učiní. Z německé říše přicházeli žoldnéři v celých zástupech do Prahy, a falckí přívrženci najímali je. Jindřich Matiaš hrabě z Thurnu, který pořádně česky neuměl, a jehož otec teprve v Čechách se usadil, najal půl páta tisíce mužů pěších a na koních; Linhart Colonna z Felsu, též cizinec, tisíc a Bubna pět set mužův. Odbojní stavové zřídili výbor 75 direktorů, který by jejich věci řídil. Revolučním vystupováním protestantských slávů byli mnozí katoličtí páni zastrašeni a radili králi ku povolnosti, ke které mu radil též saský kurfiřt Kristian. Nutkán jsa odbojnými stavy, položil císař sněm na 25. května r. 1609, na němž si protestanté „Majestát“ (císařský list) sami vypracovali, a císař podepsal jim jej

9. července. Na „Majestát“ patřil mimo podpis císařův též podpis nejvyššího kancléře, Zdeňka Popela knížete z Lobkovic; jelikož však svůj podpis odepřel, podepsal místo něho „Majestát“ na rozkaz císařův Adam hrabě ze Sternberga jakožto nejvyšší purkrabí. „Majestát“ povoloval stavům českou konfessi, kterouž oni i všichni jiní obyvatelé v Čechách svobodně vykonávati mohli, dal jim právo obsazovati konsistoř pod obojí, odevzdal universitu do jejich správy, svoloval k tomu, aby k vykonávání a hájení těchto práv zvolili sobě defensory rovným počtem z každého stavu: panského, rytířského a městského, a konečně stanovil, že páni, rytíři a královská města na svých panstvích kostely a školy stavěti mohou. Majestát stvořil stavovskou protestantskou republiku v českém státě.

Horliví katolíci opustili buď sněm nebo nechodili do něho, a jejich zbytek učinil s protestantskými stavy smlouvu zvanou „porovnání“, která též 9. července r. 1609 podepsána byla. Dle tohoto „porovnání“ příslušelo stavěti též kostely a školy lidem „na královských statcích“.

Protestanté rokující a smlouvající se s katolíky o „porovnání“, chtěli „královskými statky“ rozuměti též „duchovenské“, a v tomto smyslu se vyjadřovali: ale katolíci přítomní „byli jsou tak nemínili“, praví Slavata;*) tedy odporovali tomuto názoru, který proto do „porovnání“ přijíti nemohl. Při „porovnání“ musí obě strany se srovnávati, v čem se nesrovnávají, nemůže přijíti do „porovnání“ a státi se právem a zákonem.

*) Paměti II. 131.

Ale Majestát nevyvolal u protestantů žádného nadšení, jak by každý očekával. Když 10. července nejvyšší purkrabí protestantské stavy vyzval, aby co možná v největším počtu na znamení radosti a vděčnosti na hrad Pražský přišli, objevil se mezi nimi rozkol. Mírnější chtěli na hrad jít, ale zasvěcenci v hlubší tajnosti, kteří vzpouře čili revoluci chtěli, nedbali o Majestát a nechtěli pro něj jít. Po dlouhém hádání dostali tito zpuřníci vrch, a stavové vzkázali císaři, že pro Majestát na hrad nepůjdou, císař ať jim jej pošle. Císař poručil konečně 11. července, aby 12. července alespoň 6 osob osob pro Majestát přišlo. Stalo se tak. Na hradě odevzdal jim nejvyšší purkrabí Majestát, s kterým se vrátili na radnici novoměstskou. Tu však nikdo na ně nečekal; teprve posílali po městě a svolali přednější protestanty. Dne 13. července byl veřejnými patenty prohlášen a 14. přišel kníže Anhalt do Prahy, o dva dny pozdě. Revoluce byla tou chvílí nemožnou, poněvadž císař všechno protestantům povolil, co chtěli, a oni mohli teď všechny katolické kostely a fary zabrati a proměnit v protestantské, pokud nebyly na statcích katolických pánův, kterých nebylo mnoho.

Císař poručil protestantským stavům, aby najaté vojsko rozpustili, ale na slovo cizozemce Němce Anhalts, aby zbraně z rukou nedávali, neuposlechli svého panovníka, ale štváče Anhalts; odbývali dne 16. a 17. července vzdorovitě přehlídky svého vojska u Prahy a potom za několik dní u Rokycan, a jejich žoldnéři nadělali plzeňským veliké škody ve žních, poněvadž Plzeň s protestanty držeti nechtěla. Toto dráždění pro-

vozovali stavové s Anhaltem schválně, doufajíce, že katolíci toho trpěti nebudou, a oni potom pro svou vzpouru budou mít dobrou záminku. Ale úmysl jejich se jim nevydařil, katolíci zůstali trpělivými, Anhalt odešel z Čech, a nastalo trochu ticho.

Majíce Majestát porovnali se potom lutheráné a bratří, aby obojí poslouchali konsistoře, v níž by zasedal administrátor z duchovenstva lutheránského, senior z bratří a ostatní členové z obojího vyznání. Jelikož bratří klonili se ke kalvínství, kterého lutheráné nenáviděli, bylo mezi oběma záští veliké.

Kterak lutheráné Majestátu rozuměli, ukazovali svou násilností ke katolíkům, chtějíce jim odnímatí kostely, čemuž katolíci na mnohých místech zabránili. Ve Hrobu, poněmčeném městečku, náležejícím pražskému arcibiskupu, zavedli protestanté v katolickém farním kostele své služby Boží; když však jim to arcibiskup zakázal, vystavěli sobě přes jeho zákaz nový kostel. V německém městě Broumově, kde měšťané provozujíce soukenictví zbohatli, odňali katolíkům farní kostel, a když jej musili vrátiti, vystavěli sobě přes zákaz statečného opata broumovského Wolfganga Selen-dera i přes zákaz samého krále Matiaše z peněz cizozemských z Německa poslaných a z klášterního staviva nový kostel. Protestanté toto činíce, prohlašovali, že „statky královskými“ v porovnání míní se též statky duchovní, které prý dle zřízení zemského ke komoře královské náležejí. Ale katolíci nepřipouštěli tohoto výkladu a připisovali jejich duchovním uživatelům všechna práva vrchnostenská. Tento spor o Hrob a Broumov,

německá města, vlékl se všemi stolicemi až ke králi po mnohá léta. Císař Rudolf žele ztráty tolika zemí a hněvaje se proto na bratra svého Matiáše, chtěl mu je zas odníti, a spolu zbaviti jej nástupnictví po sobě, proto vstoupil ve vyjednávání se svým bratránkem arciknížetem Leopoldem, synem arciknížete Karla Štýrského, jenž byl biskupem passovským a štrassburským, ale posud posvěcen nebyl, a chtěl mu zjednati nástupnictví v Čechách. Ale k radě svých přátel katolických ustal od nepřátelských záměrů proti Matiášovi, a dal rozkaz Leopoldovi, aby vojsko passovské, které mělo císaři přijíti na pomoc, rozpustil. Matiáš odprosíl potom svého bratra císaře, a smíření bylo tak mezi rozvaděnými bratry provedeno. Ale Passovští nerozešli se; nastrojením Leopoldovým nebyl jim vyplacen žold. Žoldníci hrozili, že vydrancují země císařské, nebudou-li v čas zaplacení. Potom vrazili majíce v čele Vavřince Ramèa 21. prosince r. 1610 do Horních Rakous, pronikli na počátku r. 1611 do Čech, dostali se až ku Praze, skočili na Malou Stranu, ale Starého a Nového Města se nezmocnili, poněvadž jim k tomu síly nestačily. Arcikníže Leopold přijel též do Prahy. Rudolf uslyšev o vpádu Passovských, svolal sněm a nařídil stavovskou brannou hotovost. Leopold vyzval stavy, aby se vzdali, kteří však jeho žádost zamítlí a vypravili posly do druhých zemí korunních a ke králi Matiáši za pomoc. Matiáš vypravil ku Praze 8000 mužův a táhl za nimi brzy ještě s větší mocí. Brzo bylo pohromadě v druhé polovici února 30.000 mužů. Stavové, místo aby Passovské obklíčili a zničili, dali se do planého

vyjednávání. Arcikníže Leopold odtáhl s Passovskými tajně v noci z Prahy dne 11. března, stavové obsadili Malou Stranu a hrad Pražský svým vojskem a chovali císaře Rudolfa jako v zajetí až do příchodu jeho bratra Matiaše 24. března roku 1611. Rudolf II. musil se 11. dubna r. 1611 poděkovati a postoupiti všechny země Matiašovi, kterého stavové za krále zvolili, a arcibiskup Karel svobodný pán z Lamberka 22. května 1611 v chrámě sv. Víta korunoval. Vypravuje se, že císař Rudolf II., když měl podepsati listinu, kterou schvaloval korunovaci Matiašovu, nevzal péra mezi prsty, nýbrž do pěsti, a podepsal se nečitelně. Pak uhodil kloboukem o zemi, rozkousl péro a hrozně zaklel na nevděčnou Prahu. V den korunovace utekl do bažantnice, do Jeleních příkopův, aby hudby a volání lidu neslyšel. Když mu zvěštovali, že jest po korunovaci, vyskočil a vzkřikl: „Praho, nevděčná Praho! Já jsem tebe povýšil (nad Vídeň), a ty nyní dobrodince svého odstrkuješ! Pomsta Páně padniž na tebe, a kletba přijdiž na celé Čechy.“ Amos Komenský, poslední českobratrský biskup, a tudíž nestranný svědek, vida, že jeho církev zmírá, a to na vždycky, uvažoval o této klatbě a zvolal: „Kletba tohoto dobrotivého císaře padla na nás; byli jsme k němu nevděční.“ Komenský tedy přisoval pád protestantství nevděčnosti, a my řekneme pravý výraz: zradě protestantů spáchané na našem králi Rudolfovi, poněvadž byl upřímným katolíkem. Císař Rudolf II. zemřel hořem 20. ledna r. 1612, a jest posledním z českých králů, který v Praze sídlil a tam pochován jest. S ním byla zradou protestantů na něm spáchanou pochována sláva a samostatnost českého národa.

Matiáš (1611—1617).

Nový král Matiáš (1611—1617) panoval v Čechách několik let klidně. Někteří protestanté dostali výnosné zemské úřady, tak jmenovitě Thurn, který se česky nenaučil, Karlotýnské purkrabství s platem 8000 zlatých. Poněvadž Matiáš žádných dětí neměl, pomýšlel na to, aby jeho bratranec arcikníže Ferdinand, pán Štýrska, Korutan a Krajiny, jeho nástupcem se stal. Arcikníže Ferdinand provedl ve svých zemích v letech 1598—1618 katolickou reformaci, t. j. převedl veškeré obyvatelstvo z protestantství opět do lůna katolické církve, řídě se platným právem v říši německé zavedeným. „Čí země, toho i náboženství,“ které knížata protestantská proti svým katolickým poddaným zavedli a za říšský zákon provedli; ale zuřili, když i katoličtí panovníci proti protestantům jím se řídili. Ferdinand počínal si úplně správně dle říšského zákona. Tento Ferdinand byl nenáviděným u všech protestantů. Čeští protestantští stavové byli ustanoveni, že žádného Habsburka po smrti Matiášově nebudou voliti za krále českého, poněvadž Habsburský rod byl štítem a ochráncem katolické církve. V tomto úmyslu posilňovali je falckí agenti a pracovali pro svého pána falckého kurfiřta, aby za krále byl zvolen. Na počátku roku 1617 přišel z Falce tajný agent Krištof Donin do Čech, aby celou zemi prošel a s náčelníky potřebné úmluvy udělal. Když svůj úkol vykonal a domů se navrátil, byl vyslán do Čech druhý agent, sám dvorní rada falcký Dr. Kamerarius, který s Thurnem a jinými náčelníky všecko ujednal. Ale proti všemu nadání a očekávání

byli stavové voláni na sněm od krále Matiaše, aby Ferdinanda za krále přijali, kdežto oni mysli, že nic podobného Matiaš neučiní. Dne 6. června r. 1617 byl Ferdinand skoro jednohlasně za krále přijat a dne 29. června od arcibiskupa Jana Lohela slavně korunován.

Ferdinand musil jako přijatý král čili čekanec učiniti slib, čili dáti revers, že příště výsady, majestáty, svobody a práva zemská potvrdí jako skutečný král. Protestantští stavové nechtěli se spokojiti se všeobecným slibem, ale chtěli, aby bylo vloženo do reversu: „ve všech punktích a klausulech, nic ovšem nevyměňují, jak to J. M. C. nynější král a předešní králové čeští jsou činiti ráčili;“*) tedy že potvrdí též Majestát. Nežli Ferdinand revers vydal, žádal za dobrozdání jesuitů pražské kolleje, může-li to bez porušení svědomí učiniti. Dostal docela správnou odpověď, že by Majestátu nesměl uděliti, uděleného však že smí potvrditi, nemůže-li jinak ke trůnu se dostati.**)

Falcké pikle byly zase zmařeny. Poněvadž Thurn proti přijetí Ferdinanda za krále českého hlasoval a za odklad volby žádal, odňal mu Matiaš purkrabství Karlo-týnské, kteréž Jaroslav Martinic obdržel, a povýšil jej na radu dvorského soudu, kterýž úřad byl sice vyšším, ale měl platu pouze 400 zlatých. Za to strojil se Thurn se svými stoupenci, aby zničil Habsburky, je s českého trůnu svrhl a tak svůj starý záměr provedl. Co záleželo

*) Skála: Historie Česká (1602—1623); vydal Tieftrunk. V Praze 1865, Díl II. str. 34.

**) Gindely: Dějiny Českého Povstání I. 1618. V Praze. 1870. I. 142.

Němci a cizozemci na osudech českého království a národa, jehož jazyka si ani neosvojil, když nesloužily jeho lakotě a hrabivosti.

Chtějíce svůj hanebný, velezrádný záměr provésti a lid za sebou strhnouti, musili předstírat, že svoboda náboženská jest porušena. Vhodnou záminku poskytl jim rozepře německých měst Hrobu a Broumova s jejich duchovními vrchnostmi, které se již po léta vlekly. Arcibiskup, pán Hrobu, a opat, pán Broumova, obrátili se k císařskému dvoru se svými stížnostmi; defensori za to ujali se obou protestantských měst a učinili za ně přímluvu u dvora, který však jí místa nedal a rozhodl ve prospěch arcibiskupa i opata. Rozkazu krále Matiaše, aby oba kostely zavřeny byly, neposlechli a vzdorovali po více let. Do Hrobu odebral se konečně sám arcibiskup Lohel a pokoušel se zavřítí kostel, při čemž přišel v nebezpečenství života, a byl by býval ukamenován, kdyby se byl útekem nespasil. Za tento zločin začal arcibiskup process proti svým poddaným, který by býval měl smutné následky pro Hrobské: tu přišli k němu a nabízeli se, že kostel zboří, když arcibiskup processu zanechá. Arcibiskup přijal tuto nabídku, a Hrobští po přátelském porovnání zbořili kostel 11.—13. prosince r. 1617 a byli hotovi podepsati revers, že jsou horlivými katolíky. Nikoliv arcibiskup; ale Hrobští sami zbořili kostel.

Po korunovaci krále Ferdinanda poručil císař Matiaš Broumovským odjížděje z Čech, aby deputaci do Pardubic poslali, a tam jeho rozkazy poslechli. Deputace přišla dne 12. prosince r. 1617 a dostala od cí-

saře rozkaz vydati kostel opatovi a přinésti od něho vysvědčení písemné o tom, které se potom královským místodržitelům ve čtyrech nedělích odevzdá. Broumovští neuposlechli, deputovaní přišli sice do Prahy, ale bez vysvědčení, pročež vzati byli do vazby. Královští komisaři přišli potom osobně do Broumova a kázali kostel zavřít; ale v městě vznikla bouře, takže komisaři jenom útekem se spasili. Kostel broumovský nebyl v těchto časech nikdy zavřen, protestanté ho užívali; teprve po bitvě bělohorské roku 1623 byl zavřen. Císař a král Matiaš boje se při revolučním smýšlení protestantských stavů v Praze o svou osobní bezpečnost, přesídlil se svým dvorem z Prahy do Vídně a odevzdal zprávu Čech 10 místodržitelům, mezi nimiž byli tři mírní protestanté. Praha přestala býti hlavním sídelním městem císařství římsko-německého a všech států Habsburských: smutné to ovoce české protestantské politiky. Co je dnes z tehdejší malé Vídně! A co z tehdejší veliké slavné Prahy!

Mezitím pracovali falcšti stoupenci, aby vzpouru proti rádnému králi vyvolali a měli hotový celý plán revoluce. Defensoři ujali se Broumovských, vstoupili v březnu r. 1618 ve spojení s Hrobskými a svolali sjezd stavů protestantských do kolleje Karlovy, kde se vedly pobuřlivé řeči, počínání s kostely v Hrobu a Broumově prohlašováno za porušení Majestátu Rudolfova, a poslána žádost k Matiašovi do Vídně, aby kostely měšťanům byly navráceny. Nechtěli o tom věděti, že

Hrobští kostel sami zbořili a Broumovští svého dál užívali a jej měli. Byl zde zpáchán podvod s těmito kostely; tvrzeno, co nebylo pravda. Císař odpověděl záporně a zakázal stavům jejich sjezd jakožto zemským zřízením nedovolený. Rozkvašení mysli z nemilostivé císařovy odpovědi použili náčelníci pracující o vzpouře a měli 22. května poslední poradu o tom, kterak by královské místodržitele, jmenovitě Martinice a Slavatu, zabili. Sešli se v domě mladého pána Albrechta ze Smiřic: hrabě Jindřich Matiaš Thurn,*) Budovec, Smiřický, pak asi Oldřich Vchinsky, a jak příběhy následujícího dne svědčí, též Pavel a Jan Litvín z Říčan a Vaclav Vchinský věděli o tom. Tam se umluvili, že Martinice a Slavatu zavraždí, a sice tak, že je z oken královského hradu vyhodí. Nastal osudný den českému národu 23. května r. 1618. Tento den odebrali se stavové se svým zbrojným lidem na hrad Pražský, aby se místodržitelů tázali, jsou-li vinni nemilostivým listem císařovým. Na cestě napověděli Thurn a někteří jiní některým šlechticům, že se tam něco násilného stane; však někteří sráželi s každého násilného skutku, jenž by mohl míti v zápětí těžkou válku. Na hradě byli čtyři místodržitelé: nejvyšší purkrabí hrabě Adam ze Šternberka, Vilém Slavata, Jaroslav z Martinic a Matouš Děpolt z Lobkovic, převor řádu maltanského; ostatních

* Pocházel z rodu milánských signorů: de la Torre, který byv od Viskontů z Milána r. 1307 vypuzen, usadil se konečně v Korutansku, kde podnes Plíberk (Bleiberg) jest jeho sídlem. Otec tohoto Jindřicha Matiaše, František dostal za krále Rudolfa II. český a moravský inkolát.

šest místodržitelů se nedostavilo, v předtuše zlých věcí. Stavové obořili se na místodržitele; hlavními mluvčími a podněcovateli byli: Thurn, Fels, Pavel z Říčan a protestant Lobkovic. Pavel z Říčan prohlásil Martinice a Slavatu za rušitele Majestátu, nepřátele jejich náboženství a obecného pořádku a odbojníky království českého. Potom byli Slavata a Martinic přitaženi k oknu a vyhozeni ven z okna do příkopu 28 loket hlubokého; Slavata valil se ještě 30 loket na zemi, a za ním hozen jest písař Filip Fabricius. Všichni tři byli, můžeme říci, zázrakem při životě zachráněni. Stavové ještě po nich stříleli, ale žádná kule neranila jich smrtelně. Slavata byl poraněn na hlavě. Byl spáchán tak hrozný zločin uražení královské velebnosti, že pouze přísným potrestáním vinníků mohl býti usmířen. Tak vypukla revoluce českých protestantských stavů proti řádnému králi, Ferdinandu II.

HLAVA DRUHÁ.

Revoluce českých protestantských stavů; revoluční vláda „direktoria“. „Zimní“ král (vlastně vzdorokrál) Fridrich Falcký. (1618—1620).

Vyhození královských místodržitelů.

Vyhození královských místodržitelů bylo tak hroznou urážkou královské velebnosti, že musilo míti v zápětí potrestání vinníků. Vypukl boj mezi mocí stavovskou, která se opírala o lutheránství, a mezi mocí královskou, která se opírala o katolickou církev. Zvítězí-li lutheránští stavové, stane se moc královská stínem,

katolická církev bude na dobro v Čechách vyhubena, Čechy stanou se šlechtickou oligarchií, německví bude se proudem šířiti po vlastech českých a odehrávati truchlohru, která se na dolním Polabí odehrála a skončila vyhubením Slovanů. Zvítězí-li král, bude moc stavovská na nejmenší míru uvedena, lutheránství zničeno, a národ český buď odřekne se náboženství z Němec přineseného a zůstane českým a zachová svou národnost slovanskou, nebo zůstane německému lutheránství věren, opustí svou vlast a utone v německém moři. Dle lidských výpočtů bylo vítězství odbojníků více nežli pravdě podobné. Česká říše měla asi sedm milionův obyvatelů, z nichž bylo asi 90⁰/₀ protestanty asi 10⁰/₀ katolíky, a mohla postaviti do pole 100.000 mužů vojska; jenom potřebovala k tomu schopné vůdce, nadšené bojovníky a obětavé poplatníky, ale těch neměla. Na straně české revoluce stáli všichni protestanté a nepřátelé domu Habsburského.

Hned 24. května zvolili odbojní stavové 30 direktorů, z každého stavu po 10, jako zatímní vládu, ale teprve po měsíci stal se Václav z Roupova předsedou direktoria, aby bylo jakési jednotné řízení. Dne 25. května ustanoveni byli hrabě Jindřich Matiáš Thurn za generallieutenanta, Colonna z Felsu za polního maršálka, Jan Mladší z Bubna za generálního strážmistra a Pavel z Kaplíře za generálního ubytovatele (kvartýrmistra). Všichni byli bez vojenského nadání a prostřední osoby. To pozorovali dobře direktori — a proto získali švábského říšského hraběte Jiřího Fridricha z Hohenlohe (z Hollachu) a učinili jej jaksí ministrem

války v Praze, za to poslali Thurna, aby nežárlil, s vojskem na hranice. K oběma generallieutenantům byl ještě získán hrabě Arnošt z Mansfeldu, válečný dobrodruh, který přivedl odbojným stavům pomocný sbor 2000 mužů, které dle jeho řeči vydržoval dvůr falcký, ale vlastně to činil savoyský vévoda Karel Emmanuel, který si dělal naději na českou korunu. Mansfeld zmocnil se 18. listopadu Plzně, posud králi věrné, a zůstal v ní.

Direktoři, místo aby nadšení pro válku v národě roznítili, poddanství lidu zrušili a jej tak pro odboj získali, rozhodli se, že válku povedou najatými žoldnéři, a lid měl na ně platiti válečnou daň. Berně scházela se špatně; měsíčně sešlo se něco přes 60.000 zlatý h, ale direktoři brali ročně 42.000 kop míšenských grošů;*) dále panovala hrozná nepoctivost u plukovníků (majetníků pluku**), kteří dostávali pro sebe plat a pro pluk žold, z něhož platili důstojníky na svůj vrub a mužstvo. Žold vyplácel se vojsku takto: Nejprve obdrželi majetníci pluku nebo plukovníci vnačné a vstupné za to, že převzali na sebe zřízení pluku; potom to bylo jejich věcí, odkud vzali mužstvo a důstojnictvo, čím oblékali a vyzbrojili vojáky. Majitel pluku dostal napřed určitou summu peněz měsíčně na každého muže; počet mužstva zjišťoval se t. zv. přehlídkou. Až do budoucí přehlídky počítal se počet mužstva dle předešlé. Přehlídky měly se konati pravidelně měsíčně.

*) Kopa míšenská = 2 zl. 46 kr. čili 4 K 92 h.

***) Majetníkem pluku býval plukovník, ale ne vždycky; někdy byl sám v žoldu majetníkově.

u pomocného vojska Slezanův a Moravanův bylo tomu tak, ale nikoliv u Čechův, u nichž se to sotva po jedné zimě, zřídka po větší bitce dělo. Příčina této neplechty byla ta, že většina českých generálů byla spolu majetníky pluků: čím méně přehlídek, tím větší užitek měl majetník pluku, bera žold za padlé a nemocné vojíny. Hohenlohe měl dva pluky, jízdní a pěší, a vyčítala se mu hrozná lakota a nesvědomitost. On, Thurn, Solms, Kinský, Fels, Kaplíř, později ota Anhaltové, otec a syn, dovedli pošinouti přehlídky do dálky. Plukovníci počítali žold sprostého vojáka výše, nežli jemu sami platili; podplukovníci, setníci a všichni důstojníci sloužili na soukromý účet plukovníkův, samý to zisk pro tohoto. Slezský pluk potřeboval měsíčně 2.700 zl., moravský 3.000, ale český 3.500 zl. žoldu. Bylo to hrozné plýtvání penězi, kterých nebylo; nedostatek dostavil se brzy a s ním krozné nedoplatky žoldu, které 31. ledna r. 1619. tedy něco mále po půlletním válčení dělaly obnos 492.000 zl, a stoupaly každý měsíc o 210.000 zl. Nekázeň vojska byl toho následek. Dne 15. srpna 1619 shromáždily se na širém poli české pluky, „aby se uradily kterak by si samy pomohly.“ Colonna z Felsu byl od vojákův potupen, domluvy Thurnovy byly marny, Hohenlohe poněkud upokojil je slibem částečné výplaty,*) Do rukou nepoctivců byl vložen osud českého národa.

Thurn vytrhl asi s 3.000 pěšími a 1.000 jízdnými na jih proti Budějovicům a Krumlovu, aby se obou měst zmocnil, a přerušil spojení královských s Rakousy a Bavorsy. On vzkázal měšťanům obou měst,

*) Krebs: Die Schlacht am weissen Berge, str. 6.—8.

že neušetří ani dítěte v životě mateřském, bude-li přinucen mocí města se zmocniti. Krumlovští se poddali, ale Budějovičtí, jsouce katolíky, nedali se hrozbami zastrašiti, zůstali králi věrnými, a Thurn se svým slabým vojskem nemohl dobytí města. Odpor Budějovic rozhodl hned na počátku o osudu českého odboje.

Direktorium vystupovalo hned od počátku nepřátelsky proti katolické církvi a katolíkům. Již 1. června r. 1618 usnesli se o dekretu vyhnati jesuity z Čech, jesuité obdrželi jej 2. června a opustili důstojně po svátcích svatodušních 8. června Prahu. Pražský arcibiskup Lohelius a opatové Broumovský a Stahovský spasili se v čas útekem. Jelikož na revoluci ani pán ani měšťan ani sedlák platiti nechtěl, přistoupili direktori k zabavování jmění katolických šlechticů; vydali dekret, kterým zabavovalo se jmění 33 katolíkův, odpůrců revoluce, mezi nimiž byli kancléř z Lobkovic a Jaroslav Martinic. Nepomněli na to, že ještě nemají vyhráno, a že ostrí konfiskace čili zabavení jmění proti nim jednou se obrátiti může. Protestanté zabavili jmění věrných králi, a vítězný král zabavil potom jmění jejich, nevěrných králi. Direktori zabavili jmění církevní; vydali veřejné patenty, že každý, kdo půjčí peníze na potřeby zemské, může si dle výše své půjčky vzíti v zástavu kterékoli panství duchovní, ves nebo pozemek.

Všichni katoličtí obročníci a kláštery byli vyzváni, aby předložili seznam svých příjmů, pozemků, jistin, desátkův a úrokův, aby měli direktori přehled, kam nejprve sáhnouti, aby to něco vyneslo. Z budovy arcibiskupské byl veškeren nábytek prodán, a budova dána

do dražby. Zajímavá jest, že na statky duchovenské bylo hned plno odběratelův, a direktorům chtěla poskytnouti půjčku na statky duchovní i — německá města Cheb a zahraničný Norimberk.

Revoluční páni protestantští zavedli hrůzyplnou konfiskační politiku v Čechách, která se potom na nich samých pomstila.

Ve Vídni lekli se vzbouření českého, a král Matiš chtěl je utišiti smírným jednáním, které však nevedlo k cíli. Brannému zakročení odporoval kardinál Khlesl, hlavní rádce Matišův, boje se o svůj vliv při dvoře. Ale volený král český Ferdinand a arcikníže Maximilian, oceňující správně české povstání, že jest namířeno proti rodu Habsburskému a víře katolické, dali Khlesla tajně zatknouti a odvésti na hrad Ambras v Tyrolsku. Nemocný Matiš svolil k tomu, aby Ferdinand avázal se v řízení věcí vojenských. Po překonání mnohých překážek bylo vypraveno vojsko do Čech velením Jindřicha Duvala hraběte Dampierra, který vpadl do Čech 14. srpna 1618, odlákal Thurna od Budějovic, spojil se u Německého Brodu s Karlem Bonaventurou Lonquevaalem hrabětem z Buquoye, vyškoleným válečníkem z bojů španělských proti holandskému odboji, pak pronikli až k Čáslavi. Když však Hohenlohe přivedl Thurnovi posily, hleděli se oba císařští generálové zachrániti rychlým ústupem a rozdělili se, ale oba utrpěli citelnou porážku: Dampierre u Pelhřimova a Buquoy mezi Veselím a Lomnicí. Buquoy usadil se v Budějovicích, kde přezimoval.

V zimě nabízel Matiš Čechům smír prostředni-

ctvím kurfirsta saského Jana Jiřího; ale direktori činili tak nesmyslné podmínky, že o smíru nemohlo býti řeči. Mezi vyjednáváním zemřel císař Matiš dne 20. března 1619.

Ferdinand II., již korunovaný král český oznámil českým stavům smrt svého předchůdce listem nade-psaným ku předešlým místo držcím, které v úřadech potvrdil, ale o direktorech ani slovem se nezmínil; vyslovoval naději, že stavové jej za svého pána uznají, poněvadž jest ochoten všechna práva a výsady zemské, na které přísahal, potvrditi, tedy i Majestát Rudolfův. Ale direktori nepřijali jeho ruky ke smíření, nepřijali listu Ferdinandova od nejvyššího pukrabího pana Adama ze Šternberka, a odpověděli, že s Ferdinandem nemají nic činiti, poněvadž pokládají trůn za uprázdněný, ačkoli byl Ferdinand již za krále českého korunován. Však někteří čelnější mužové neschvalovali tohoto rozhodnutí, a přáli si, aby se s Ferdinandem dále vyjednávalo. Nežli toto rozhodnutí direktorů Ferdinand zvěděl, podepsal revers, který při svém korunování za českého krále slíbil, a jímž se zavazoval zachovávat všechny výsady, majestáty a svobody české, poradiv se se svým zpovědníkem, jenž k tomu radil, aby se předešlo větší zlo. Když nejvyšší hofmistr pan Adam z Waldšteina tento korunovační revers direktorům poslal, vrátili mu jej tito nerozpečetěný zpět, protože prý jest adresa nesprávná, jelikož se v ní neuznává vznešenější postavení dvou vyšších stavů (t. j. pánův a rytířů), kteří prý jsou na adrese stanoveni na roveň — městům. Direktori spáchali zde velezradu na národě; neboť kdyby jej byli

prohlásili, byl by se další boj proti Ferdinandovi zastavil, nebo docela přerhl. Proto zatajili v Čechách jeho vydání, o němž v království málo lidí vědělo. Proti tomu vydali direktori patent, v němž všem stavům a obyvatelům smrt císaře Matiaše oznamovali, a národ k obraně proti nepřátelům království českého volali. Ale Ferdinand i po tomto patentu poslal nový list do Čech a přál si, aby k němu do Vídně posláni byli poslové vyjednávat o porovnání. Ale direktori neposlali žádných poslů, setrvali v odboji. Neprovozovali více českou, ale falckou politiku, a učinili na něj útok v jeho druhých zemích. Slezané a Lužičané přistoupili ke konfederaci s Čechy, ale nikoli Moravané a to návodem Karla ze Žerotína. V dubnu r. 1619 vtrhl Thurn s 10.000 muži do Moravy, a přinutil moravský sněm v Brně ke spolku s Čechy. Hornorakušané přidali se rozhodně na stranu českou. Thurn vtrhl do Dolních Rakous, oblehl Vídeň, ale nezmocnil se jí, jak doufal, překvapením. Protestantští stavové dolnorakouští doléhali na Ferdinanda, aby vojsko proti Čechům postavené propustil a jim dovolil přistoupiti ke konfederaci s nimi; 16 šlechticů protestantských vniklo do jeho pokoje v hradě s listinou v ruce, a Ondřej Thonradl z Evergassinku, uchytil krále za ruku, obořil se naň zuřivými slovy: „Podepíšeš nám to“. Nastalo trapné ticho: rozhodné okamžení v tom zaznělo troubení kyrysníků poslaných od generála Dampierra z Kremže po Dunaji Ferdinandovi na pomoc a rozléhalo se v hradě; odbojníci před chvilkou smějí mají se za ztracené, odprošují krále a opouštějí spěšně hrad. Do komnaty vstoupí dva velitelé kyrysníků, jeden

rodem Francouz Seint Hilaire, druhý Čech, Jindř. Isterle z Chodů, a žádali za další rozkazy. V Čechách porazil Buquoy hraběte Arnošta z Mansfelda u Záblatí, po kteréž porážce musil Thurn od Vídně ustoupiti. Ferdinand odebral se do Frankfurtu a byl tam 28. srpna r. 1618 jednomyslně za císaře zvolen, i kurfirst falcký Fridrich V. hlasoval pro něho.

Direktoři svolali do Prahy generální sněm všech zemí koruny české, který sesadiv Ferdinanda s království, zvolil Fridricha V., kurfirsta falckého, za českého krále dne 26. srpna r. 1619, jmenovitě přičiněním pana Viléma z Roupova, předsedy direktoria, kterýž o něm ujišťoval, že do Čech přinese bohatství. Fridrich, obyčejně „král zimní“ zvaný, rozpakoval se na chvíli na výstrahy mnohých knížat tuto důstojnost přijmouti. Po mnohých vnitřních bojích na domluvy knížete Kristiana z Anhaltu a své manželky Alžběty, dcery krále anglického Jakoba I., přijal tuto korunu, po které tak toužil.

Na cestě do Čech na hranicích ve Waldsasích byl 24. října od slavného českého poselstva uvítán. Hrabě Ondřej Šlik oslovil jej po německu a on poděkoval po německu. Václav Vilém z Roupova oslovil královnu po francouzsku, která též francouzky poděkovala. Dne 31. října r. 1619 vjel Fridrich slavně do Prahy a byl 4. listopadu od administratora konsistoře pod obojí Jiřího Dikasta Miřkotina v kostele sv. Víta korunován. Před korunovací stvrdil nejen všechna práva a výsady stavovské, ale svolil též ke čtyřem článkům na králi Matišovi vyžadovaným, a přiznal stavům právo svobodně si voliti krále. Čechy staly se šlechtickou oli-

garchii s králem v čele. Fridrich byl Němec, který česky neuměl, a náboženstvím kalvinec, měl se laskavěji k českým bratrům, kteří se ke kalvínství klonili, nežli k lutheránům, kteréž odstrkoval, a vystupoval proti katolíkům se vší urputností. Bezejmenný spisovatel jednoho letáku radil v něm Fridrichovi, aby se slušným způsobem, nějakým poselstvím zbavil Mansfelda a spolu několik set odporných šlechticů českých poslal na popraviště nebo do vyhnanství, a pak bude „pravým králem“ v Čechách.*) Tento spisovatel pochopil poměry v Čechách. Kdyby se bylo stalo před Bílou horou to, co se stalo po Bílé hoře, snad by nebylo porážky na Bílé hoře.

Bedřich Falcký vystoupil proti katolíkům se vší urputností. Hned po jeho příchodu do Prahy byl ohlášen rozkaz, aby se v kostele na hradě všechny modly (t. j. obrazy) odklidily“; začátek tohoto barbarství učiněn v kostele jesuitském. Fridrich přijel sám s velikou nádherou k řečenému chrámu, a velel, aby se v započatém díle pokračovalo.

„Očista od model“ začala v chrámě sv. Víta dne 21. prosince 1619. Dojemně líčí tuto ohavnost Dr. Řezníček**): „Oslzí při líčení této události i muž tvrdý, nezbožný. A ruku k tomu pomahali přikládati i pánové čeští, kteří patrně tluku českých srdcí asi zdaleka nerozuměli! Musili to býti lidé citu prázdní, vědomí historického prostí, náboženských vznětů dalecí, cizího majetku, práv a pokoje si nevážící, vůbec mužové mravně pustí“. Uvedeného dne 21. prosince 1619 dostavili se

*) U Krebse I. c. str. 23.

***) Bílá Hora II. 37—40.

ráno do chrámu svatovítského páni Bohuchval Berka, Václav z Roupova, starý Budovec, pán z Berbisdorfa, a Fridrichův dvorní kazatel Skultetus, ještě s některými jinými, aby tu svatyni „očistili“ od památek, jež náboženský, státní i politický život národa českého téměř po 300 let nashromáždil.

Začalo se snímáním význačných oltářních obrazův a krucifixů. Drsní dělníci, kteří se k takové práci najati a přiměti dali, počínali si při tom samoděk opatrně, bezděčně uctivě. Avšak slušnost a opatrnost těchto lidí nebyla vznešenému panstvu po chuti, takže nařídili, aby obrovský krucifix, jenž stával po staletí nad hlavním oltářem, jehož představu všichni Čechové, kteří chrám ten navštívili, v srdcích svých chovali, prostě s jeho místa — shodli. Dělníci rozkazu tohoto uposlechli, a když se kříž ten s obrazem Ukřižovaného Spasitele na zemi skácel a svalil, tu k němu přistoupil pan z Berbisdorfa a koupnuv do sochy Kristovy řekl: „Teď tu, chudáku ležíš! pomoz si sám.“ A podobné hnusné a zprosté poznámky pronášeny ústy vznešeného panstva při dalším snímání marianských obrazů. Při řaděni tomto, jakého by se ani nejpustější chátra ve stavu největší spitosti nedopustila, byl odstraněn hlavní oltář a stolice z kůru, zbourán oltář marianský, který stával před hrobkou císařskou, a zejména byly skvostně ozdobené hroby českých zemských patronův o své okrasy oloupeny. Rozbílili a bořili oltáře, kříže, obrazy a sochy, vyhazovali všechno ven a pálili; roucha mešní, zlatem, stříbrem a perlami ozdobená, pokradli. Druhého dne 22. prosince zohavili bezbožníci kapli Pernsteinskou,

vylámali v ní ze dvou oltářů sv. ostatky, rozházeli je na zemi, šlapali po nich nohama a naposled hodily dvě služky Skultetovy na jeho rozkaz pošlapené ostatky do ohně u spálili. Dne 23. prosince dali se ohavníci do hrobů sv. Víta a Jana Nepomuckého, ale byli bořitelé těchto hrobů zázračně potrestáni. Švagr Skultetův přišel s dvěma silnými muži do chrámu sv. Víta a kázal jim: „Ochotně k tomu místu se zatáčejte a Vaši práci pilně konejte, nebo také tato hromada kamení (ukázal na hrob sv. Víta) a papeženců modlářství ven z kostela musí.“ Sotva bezbožný rouhač ta slova dopověděl, padl bez obrany na zemi, počal skřípěti zuby a strašlivě řváti; dělníkům, kteří začali rozkopávati hrob, zdřevěněly hned obě ruce.

Na zprávu o tom příběhu Skultet do chrámu; když jeho švagra vyzdvihli ze země, měl oba hnáty pod kolena zlámany a byl slepý; byl do nejbližšího domu odveden a v malé chvíli skončil. Oba dělníci uzdravili se po několika dnech a rozhlašovali onu událost po Praze a přísahou potvrzovali k veliké zlosti Skultetově. Podobně stalo se u hrobu sv. Jana Nepomuckého. Hofmistr pažat krále Fridricha rodem Angličan, katolíkův úhlavní nepřítel, přišel s Berbisdorfem, purkrabím hradu Pražského a se dvěma zámečnickými k hrobu sv. Jana, kopl do něho a promluvil hněvivě a rouhavě: „Musíme tento plot rozházeti, chceme-li zde tancovati.“ Potom poručil zámečnickům, aby mříž od hrobu sv. Jana odstranili. Jeden zámečník náboženství husitského odpověděl hofmistru: Pane, to já neučiním, neboť vím, že to místo předivné jest, a raději domů ke své práci

se navrátím, nežli bych pro takový účinek od Boha měl býti trestán," a odebral se domů. Druhý lutherán, Sas, dal se do mříže a odtrhl jednu stranu vyšší mříže. Tu hned hofmistr překročil druhou nižší mříží, skočil potupně na hrob, ale sotva na něj došlápl, byl hned s velikým pohnutím z něho vyhozen, padl hubou do země, zůstal polomrtvý ležeti, a křičel strašlivě, neb raději jako hovado řval. Podobně padl na zemi zámečník, třásl se na celém těle a nemohl údy vládnouti. Přítomní vyběhli z kostela, bojíce se, aby podobnou pokutou trestáni nebyli. Hofmistra odnesli vojáci Fridrichovi, kteří do kostela se odvážili, a vynesli ho ven, který rouhaje se a řva k západu slunce skončil. Zámečník přišel po malém čase k sobě a lituje svého skutku, nabyt opět zdraví. *) Ani nejdražší a nejvzácnější památky umělecké nenalezly milosti u Skultéta, který na každého, přímluvčího za ně se utrl: „Vy, lutheráni, zapácháte papežstvím.“ Ani rozumné domluvy malíře Hanse z Feldu nic nezmohly, který nad řaděním tím vyslovil své politování, pravě, že jest nyní s uměním v Praze konec.

Skultetus ve své zuřivé zběsilosti zjednal si klíče od některých kaplí a dal odtud za tmy noční obrazy a vzácné památky do svého bytu odnésti a zde páliiti.

Co drahých uměleckých památek císař Karel IV., Otec vlasti, a čeští králové nashromáždili, to zničila na věky kalvinská bezbožnost. O této protestansko-kalvinské bezbožnosti a surovosti, která naše české umění zničila, mlčí se v české veřejnosti a literatuře.

*) Beckovský: Poselkyně II. 221—229.

Mluví se o ní jenom, kde to býti musí; v oněch dnech utrpěl velechrám sv. Víta a s ním umění české větší škody, nežli všemi bouřemi husitskými a velikým požárem Prahy r. 1541.

Když chrám v pustou kalvinskou modlitebnici proměněn byl, konal v něm vzdorokrál Fridrich o Hodu Božím vánočním své služby Boží. Skultet měl kázání, v němž pravil, že „Fridrich, král český, nemoha se dívati na modlářství katolíků, před obrazy na svá kolena padajících a k nim se modlících, proto dle svého dobrého svědomí všechny takové obrazy, - oltáře a podobné věci z tohoto kostela vyházeti dal.“ Potom položili veliký koláč s mísou na stůl bílým ubrusem přikrytý na místě oltáře, a postavili k němu koflík s vínem. Fridrich s 11 kalvinskými pány zasedl za stůl a rozlámal koláč na 12 dílů, kteréž jeden z pánů do mísy uložil. Fridrich snědl jeden kus, a po něm každý přisedící učinil totéž; potom napil se Fridrich z koflíku, a po něm ostatní. Když od stolu vstali, přistoupilo k němu nových 12 kalvinů, což stále se opakovalo, až se všichni kalvini a kalvinky vystřídali.*) I zhrozili si lutheranští Pražané takového přijímání, odvraceli se od vzdorokrále, scházeli se s katolíky, a rokovali spolu, kterak by se k řádnému králi Ferdinandovi II, navrátili, a to k veliké zlosti Falckých, jmenovitě Thurna.

Falcká vláda pokračovala ve své bezbožnosti a surovosti dále. Friedrich rozkázal městské radě na Starém městě Pražském, aby odstranila veliký kříž, který po staletí zdobil a doposud zdobí kamenný most Karlův.

*) Beckovský, l. c. II. 230. 231.

Staroměstská rada odpověděla, že tak neučiní. Fridrich vyhrožoval násilím, ale ona nedbala toho. Skultét hájil slovem i písmem rozkaz Fridrichův; ze strany české chtěli odpověděti polemickým spisem, jehož tisk však vláda Fridrichova — zakázala.

Návodem svého dvorního kazatele Abrahama Skulteta měl Fridrich již rozkazy hotovy, kterými všichni Čechové měli se státi kalvinci a země proměněna v kalvinskou: 1. všechny zvony z celého království měly býti sebrány a na hrad Pražský odvezeny; 2. všechny oltáře zbořeny a místo nich okrouhlý stůl ve všech kostelích postaven a černým kobercem přikryt, však před přijímáním bílým ubrusem potažen; 3. všechny obrazy Krista Pána, Panny Marie a jiných Svatých i malované, jakožto modlářství papeženců z kostelů vyhozeny; 4. místo hostie, aby se podával lidu koláč, z něhož by po kusu jedl, na památku umučení Páně; 5. při tom žádných mešních rouch se neužívalo, a korouhvi při processích; 6. aby se žádný sv. křížem nežehnal; a 7. vyslovuje jméno: Ježíš, se neklaněl, klobouku nesnímal s hlavy a žádné znamení počestnosti neukazoval; 8. aby se svíce na oltářích nerozsvěcovaly; 9. místo křtitelnice, aby se při křtu mísa potřebovala; 10. nemocní, aby ku přijímání nepřistupovali, ani koláč ani víno se jim nepodávalo. Však, když zprávy o tomto úmyslu mezi Pražany a lidem se rozšířily, nastalo veliké kvašení mezi nimi; stavové čeští sráželi Fridricha s tohoto úmyslu, podobně kníže Anhalt a hrabě Thurn.*) Ostatně postup událostí zamezil to sam sebou. Dvůr

*) l. c. II. 232. 233.

Fridrichův dával veliké pohoršení: Dvorní dámy Falcké (fraucimor) chodily po způsobu anglickém s obnaženými nadramy, a Fridrich bez ohledu na to, že jeho manželka jest těhotnou, tančil vesele na hradě a v palácích českých velmožů, a chtěl při tom přítomné dívky a paní české svobodně a veřejně — líbati; což od něho odvracelo mužské, pány i mládence. Byl to hejsek, který celým svým počínáním dělal se nenáviděným a směšným. Evropští diplomaté pozorující bedlivě jeho skutky nazývali jej již v lednu 1620 „králem zimním“ předpovídajíce tak, že se budoucí zimy jako český král více nedožije — a také nedožil.

Fridrich spojil se s úhlavním nepřítelem křesťanstva, Turkem. Turecký sultán Osman II. poslal poselství k Fridrichovi a slíbil mu pomoc (5. července 1620). Za to slíbil 12. července r. 1620 Fridrich jemu dary a poplatek 700.000 tolarův, a že „bude s královstvím Českým a provinciemi vždycky sultánu ve věrnosti a oddanosti státi.“ (Nos, regnum nostrum Bohemiae ac provinciae in potentissimae Vestrae Majestatis perpetua fide ac devotione permanebimus.***) Tak stalo se české království poplatným čili vasalním Turecku a částí tohoto císařství; čemuž ovšem řádný král český Ferdinand II. potom učinil konec. O tomto zrádném skutku krále Fridricha mlčí všichni, kdož odbojníky protestantské za bojovníky —

**) Latinský list Fridrichův z 12. července 1620 v díle: „Paměti nejvyššího kancléře království Českého Viléma hraběte Slavaty, II. str. 250. ed. Jireček 2 díly. V Praze 1866—1868.

a mučedníky svobody na úkor katolíků velebí. Zradili samostatné království české Turecku. Vidíme tedy, čeho všeho byli čeští odbojníci schopni.

Čechové dostali nového spojence. Sedmihradský kníže Bethlen Gabor udeřil s velikou mocí na panství Ferdinandovo v Uhrách a zmocnil se veškerého Slovenska i Prešpurka s královskou korunou. Jelikož nebezpečnost hrozilo Vídni, byl povolán Buquoy k obraně města, který hned dal se na pochod. Česká armáda postupovala za ním, spojila se v Rakousku s vojskem Bethlenovým. Bethlen a Thurn oblehli Vídeň. Mezi tím však byl podvůdce Bethlenův Rákóczy poražen u Košice, Bethlen spěchal do Uher, a Thurn musil v polovici prosince r. 1619 odtrhnouti od Vídně, nic nepořídív. Bethlen, přesvědčiv se, že peněžité pomoci od Čechů nedostane, učinil s císařem 20. ledna 1620 příměří, podržev východní Uhry.

Po odchodu českého vojska od Vídně byly mezi českým a císařským vojskem sváděny časté potyčky, které však na průběh války neměly žádného vlivu, třeba často končily vítězstvím českým. Jelikož čeští generálové svou neschopnost prokázali, nabídl český sněm vrchní velitelství knížeti Kristianu z Anhalta, kterýž je přijal, s Fridrichem do Čech přijel a poprvé 15. února r. 1620 v českém táboře v Eggenburku se objevil, kdež našel poměry nanejvýš nepříznivé; vojsko mělo zadrženy žold, četní vojíní měli roztrhané šaty a jiní zastavili zbraň u markytánů. Však i po jeho příchodu rozhárané poměry trvaly dále. Většina generálů žila raději v diplomatických posláních, nebo předstírajíc je,

v Praze, Brně nebo Prešpurce místo v nepohodlném zimním táboře. Často stalo se, že Thurn, Hohenlohe a Anhalt zároveň byli z tábora vzdáleni. Tono použili císařští, přepadli o květné neděli r. 1620 u Sinzen-
dorfu neschopného generálního polního maršálka Felse a porazili. Fels padl a s ním mnoho set Čechův, a nejlepší jízda byla zničena. Řevnivost generálů na sebe činila větší válečné operace takřka nemožné.

Na českém jihu vypuklo sedlské povstání proti zlotřilému žoldnéřstvu českému. Sedláci žádali na vládě direktorské, aby je propustila z poddanství, a libovali jí za to konati vojenské služby proti nepříteli. Odbojní stavové mohli si tak opatřiti velikou národní armádu a vyvolati spolu mezi porobeným stavem selským ruch v sousedních zemích, který byl by jim velice prospěl. Ale sobecká šlechta zamítla tuto žádost, odpudila od sebe sedláky, kteří raději útočili na své utiskovatele, nežli aby za ně bojovali. Odbojní čeští stavové mluvili stále o svobodě, náboženství a vlastenectví, ale skutky utekly.

Po nějaké obětavosti stavů nebylo ani stopy. Když v červenci r. 1620 potřeboval král Fridrich peníze na výplatu žoldu vojsku v Dolních Rakousích ležícímu a nevěda, odkud by je vzal, obeslal na radu nejvyšších úředníkův a soudců zemských před sebe na hrad Pražský konšely a nejpřednější osoby všech tří měst Pražských a žádal jich, aby i sami dobrý příklad obcím dali a je potom na radnice povolane naklonili k tomu, aby krále a vlasti své nyní neopouštěli, a nemají-li peněz hotových, alespoň klenoty svými, jeden každý

dle možnosti své, jeho jménem půjčky založiti nepomíjeli. Podobné předložení stalo se i od královny nejonačejším městkám a paním pražským, kteréž byly před vlastní osobu její obeslány.

Proti kteréžto žádosti jedni i druzí učinili svou poslušnou a šetrnou omluvu: „že z povinnosti a břemene takového se nevyjímají, když toliko uhledají a poznají vskutku to, že i vyšší stavové a zvláště nejvyšší úředníci a soudcové zemští se svými manželkami tůž zemskou potřebu k srdci si opravdově připustí a dádouce na sobě příklad dobrý se svými klenoty hnou a Jeho Kr. Milost jimi v tak důležité a nevyhnutelné potřebě hotově i hojně založí.“

Ale jak se to tehdáž od nejpřednějších dálo, jest dobře vědomo. Nebo mezi jinými nejvyšší kancléř z Roupova směl se v tom pronésti: že k dotčené potřebě, aby z ní vlasti jeho bylo zpomoženo, že č a p á t k o v é (t. j. č á p í) p e ř í s l o ž i t i a m í s t o p e n ě z o d e v z d a t i c h c e. Vzácnější pomoci od tak předního zemského úředníka! Jemužto jiní v štědré a ochotné půjčce byli podobni. Sami uměli dobře před králem a královnou městskému stavu vyměřovati, aby svých manželek pasy stříbrné, armpanty a řetězy skládali, ale sami pak od klenotů svých potratili tehdáž klíče, kteréž potom po vítězství na Bílé Hoře soldati císařští velmi snadně nacházeli při vybižení domův a příbytkův jejich.“ Tak popisuje obětavost revolučních protestanských stavů českých vrstevník a protestant Pavel Skála ze Zhoře.*)

*) Historie česká od r. 1602—1623 edidit Karel Tieftrunk v Praze 1868 díl IV. str. 224—225.

Panstvo umělo udělati revoluci, ale nechtělo na ni platiti. Jinde praví Skála: „Mnohý přední pán a obyvatel království, který měl ročního důchodu 20.000 kop, směl ku potřebě zemské a vlasti své zakázati se v té válce, do roka pomoci toliko 300 kop učiniti. Jiný, když na něm žádali půjčky 2000 kop, svolil 200 kop, a ostatní podobně dosti málem vlast svou fedrovati hleděli.“ **)

Za takovéto obětavosti byl osud povstání českých stavů protestantských proti řádnému králi rozhodnut a zpečetěn.

Císař Ferdinand II. učinil spolek s bavorským vévodou Maximilianem, hlavou ligy, a lutheránským kurfirstem saským Janem Jiřím, uraženým, že nebyl zvolen za krále českého. Evangelická unie byla Španělskem přinucena učiniti potupné příměří s Maximilianem a ligou v Ulmě, z kterého České království bylo vymíněno. V červenci r. 1620 vtrhl Maximilian Bavorský s vojskem dobře spořádaným v síle asi 30.000 mužův, jehož vůdcem byl zkušený generál Jan Tzerklas hrabě z Tilly, do Horních Rakous, obsadil 4. srpna Linec a přinutil stavy této země k poslušenství Ferdinandovu. Saský kurfirst vtrhl do Lužice, a několik tisíc kozákův a Polákův, poslaných od polského krále Sigmunda III. Ferdinandovi ku pomoci, dostalo se Slezskem a Moravou až do Dolních Rakous, kterými byli stavové této země zastrašeni, a učinili císaři Ferdinandovi přísahu věrnosti, kterou mu posud odpírali.

**) l. c. 350.

Vévoda Maximilian zaměřil z Horních Rakous na sever, jakoby se strojil na Prahu, ale od Kaplice dal se na východ, a spěchal k Rohům, kde ležela česká armáda, a spojil se bez odporu s Buquoyem u Světlé dne 7. září. Všechna města, kudy táhl, poddala se jemu. Kníže Kristian Anhalt, vrchní vůdce české armády, neodvážil se boje proti silnějsímu nepříteli, a ustoupil do Čech, aby se spojil s Thurnem k ochraně hlavní země.

HLAVA TŘETÍ.

Bitva na Bílé Hoře.*)

1. Pochod obojích vojáků, císařsko-bavorských a českých, na Bílou horu, jejich seřazení v bitevní šiky.

V Čechách byl zmátek nad zmátek. Náčelníci povstání spoléhali na cizinu, kteráž je v rozhodné chvíli opustita: jenom Bethlen Gabor zrušiv učiněné příměří

*) Zprávy o bitvě na Bílé Hoře jsou hojné, podané od obou válčících stran. Gindely vydal sbírku těchto zpráv (počtem 44) r. 1877 pod názvem: „Die Berichte über die Schlacht auf dem weissen Berge bei Prag“ v „Sitzungsberichte“ Vídeňské Akademie věd. Nejlepší dílo o této bitvě podal Dr. Julius Krebs: „Die Schlacht am weissen Berge bei Prag. Breslau 1879. Výborný jest článek: „Bílá hora“ v Ottově Naučném Slovníku IV. 42—49 s mapkou bojiště. — Cenná jest práce Dra Václava Řezníčka: „Bílá hora“. V Praze 1895 2 sv. v „Modré knihovně“, kde p. spisovatel líčí neohroženě a nestranně na základě pramenů proti běžným předsudkům schátralost, sobectví a nevlastenectví odbojných protestantských stavů, krále Fridricha a německých cizáckých

s králem Ferdinandem, dal se od stavův uherských na sněmě Baňsko-bystrickém 25. srpna r. 1620 za krále uherského prohlásiti, a poslal 8.000 jezdců Čechům ku pomoci. Vévoda Maximilian a Buquoy vtrhli se svými voji do Čech a přibyli 22. září r. 1620 do Budějovic, kde je císařský velitel Marradas, jenž v letě r. 1620 dosti šťastně s Mansfeldem vedl drobnou válku, s vojenskými poctami přijal. Český vrchní vůdce Anhalt, přikvapil 25. září do Jindřichova Hradce, ale nespěchal za spojenci, aby se jim na paty zavěsil a v dalším postupu bránil, nýbrž bočním pochodem ustupoval k Táboru a Milevsku, aby chránil Prahu proti překvapení. Dne 24. září opustili spojenci Budějovice; Buquoy dobyl Prachatic, Maximilian Vodňan; spojili se před Pískem, kterého 30. září dobyli. Od Písku táhlo oboje vojsko k Plzni, k níž přitrhli 8. října. Tu zradil Mansfeld českou věc, přijal od Maximiliana 100.000 zlatých a slíbil neutralitu. Teď měli spojenci záda svobodná.

generálů stojících v čele českého vojska. — Podobně čini můj bratr Dr. Jan Kryštůfek ve svých „Dějínách nové doby“ sv. IV. ve stati: „Mravný a politický úpadek národa českého“ (1526—1648) str. 241—299. — Dr. Ant. Gindely: Geschichte des 30jährigen Krieges in 3 Abtheilungen Prag. 1869—1880. I. Abtheilung: 1618—1621. Der böhmische Aufstand u. seine Bestrafung. — Týž „Dějiny českého povstání leta 1618. V Praze 1870—1880 4 sv. (Srov. též články Krojherovy ve „Sborníku Hist. kroužku“ z r. 1893 a 1894: „Bylo-li porušení majestátu příčinou českého povstání? a Nevlastenectví českých stavů nekatolických v době předbělohorské“, můj článek: „Bitva na Bílé Hoře“ ve Sborníku Historického Kroužku 1904 str. 104—117, 164—172.

O zradě Mansfeldově zvěděli Anhalt i král Fridrich, a Mansfeld vymlouval svá vyjednávání s nepřítelem, jako by se byla stala pouze na oko a na jeho oklamání. Ano, byl ještě tak drzý, že se osobně odebral ke králi do Rokycan, dělal uraženého a žádal za propuštění, které mu král sice dal, ale mělo se státi skutkem, až by dostal dlužný žold a služné. Zpráva o této zradě dostala se rychle do Prahy; a tu manželka nejvyššího purkrabí pražského Bohuchvala Berky napsala ji na lístek a poslala svému choti na českou kancelář, kde se konala důležitá porada. Hrabě Thurn byl právě radě nejvyšších úředníků přítomen, když dostal lístek od nejvyššího purkrabí ku přečtení, i hájil zrádce v tento smysl: „Nejlépe by bylo, aby ženy kužel a jiné své práce ženské spravovaly, zanechajíce starostí o věci vojenské na straně. Co se Mansfelda tkne, praví o něm, že jest to kavalír poctivý a válečník prozřetelný, pročez aby ho ani nejv. purkrabí ani nejvyšší úředníci zemští v žádné domněnící scestné nebrali a tím pokřikem obecným myslí svých nekormoutili. Nebo co se tu koli od tohoto hraběte děje, to vše s volí a vědomím J. M. Královské a k dobrému jich všech od něho předsevzato jest.“*)

České vojsko pod Anhaltem překročilo Vltavu a bylo 5. října v Bělčicích. Sem dostavil se do českého tábora král Fridrich, však jeho přítomnost nenadchla nijak vojska. Anhalt maje stále na zřeteli Prahu a nepřítele, položil se u Rokycan. Od Plzně dali se spojenci na pochod k Touškovu, Plasům. Královicům a

*) Pavel Skála l. c. IV. str. 320—321.

Rakovníku, aby se velikým obloukem dostali ku Praze. Anhalt poznáv úmysl nepřítelův táhl k Mýtu, odkudž král pod ochranou jízdy nejvyššího strážmistra Bubny na kratinký čas do Prahy odcestoval. Dne 25. října byl Anhalt v Unhošti, jsa připraven nejen poskytnouti pomoci Rakovníku, ale i zaskočiti cestu nepříteli ku Praze, dne 26. přitáhl do Strašecí, kde zvěděl v noci na 27., že katolické vojsko chce podniknouti útok na Rakovník, i vypravil hned oddělení vojska, aby jistou důležitou posici půl hodiny západně od Rakovníka ležící obsadilo. Potom přitáhla ostatní armáda. Sotva se v Rakovníku a kolem něho uhostila, spatřila Bavory. Král vrátil se odpoledne 27. října z Prahy a byl hned přítomen první vážné potyčce. Několik dní byly u Rakovníka sváděny nerozhodné potyčky. Maximilian a Buquoy poznali, že české vojsko má velmi pevné postavení, jest dobře ohrazeno, a útok na ně byl by velmi nejistý a s velkými ztrátami spojen; i rozhodli se, že je obejdou a přímo potáhnou na Prahu. Dne 5. listopadu vyrazili spojenci od Rakovníka ku Praze po silnici, vojsko bylo dobré mysli a vlající prapory a lesklé zbraně poskytovaly nádherný pohled na ně. Mezi 1. a 2. hodinou odpoledne 5. listopadu zpozorovali Čechové odchod nepřítelův. Král Fridrich svolal hned válečnou radu svých generálů; Anhalt mínil správně, že nepřítel má namířeno přímo na Prahu; protož třeba jest hned se dáti na pochod a jej předejiti. Jemu odporoval starší Thurn, tvrdě, že nepřítel netáhne ku Praze, ale chce se zmocniti okolních měst, pročez dlužno jest hájiti okolní krajiny. Nestalo se

žádné usnesení; k večeru od uherských harcovníků přišly zprávy, které zapudily každou pochybnost o nepřátelském pochodu na Prahu. Ještě v noci 5. listopadu odtáhl Thurn se svým plukem do Prahy, neodpočínuv si na cestě. Ráno dne 6. listopadu vypravil se za ním Anhalt s ostatní armádou. Císařští postupovali po silnici, Čechové neschůdnými cestami hlavně lesy po jejich pravé straně, a jejich pochod podobal se jaksi útěku. Bavoři ukořistili na cestě 30 vozů se špíží a pobili 200 Uhrů, kteříž je kryli. Rychlým pochodem podařilo se Anhaltovi předstihnouti spojence o půl dne. Dne 7. listopadu v poledne vystoupila jízda mezi Družcem a Unhoštěm na širé pole a čekala několik hodin na pěchotu. Byli od Prahy vzdáleni asi dvě míle a po nepříteli nebylo ani stopy. Král opustil zde vojsko, aby v Praze pozdravil anglické vyslance a postaral se o peníze a potraviny. Anhalt kladl mu na srdce, aby opatřil potřebný materiál pro opevnění Bílé hory. V patách českého vojska byl Maximilian s Bavy, přehlédl zde s jistého vršku české vojsko, které v bitevní šik bylo sestaveno, a chtěl zde nedaleko Unhoště svést bitvu; ale uplynulo poledne, císařští nedostavili se v čas, a Maximilian se samotnými Bavy nemohl se odvážiti bitvy. Nežli nastala noc, poslal Anhalt 500 mušketýrův obsadit můstku přes Letovický potok v Ruzyni, a české vojsko odešlo z ticha o 8. hodině večer 7. listopadu a maskovalo velmi dobře na chvíli svůj odchod vydržovanými ohni. Uhři zapalovali na cestě vesnice, jejichž plameny osvětlovaly noc nepřátelskému vojsku za nimi táhnoucímu. O 1. hodině v noci do-

stalo se české vojsko na Bílou Horu, velice unavené; mnozí vrhli se na zemi a usnuli. Pražané spali spokojeně; pro uvítání vojska nestalo se nic; pro opevnění Bílé Hory nehnula se ani jedna lopata; nebylo zde peněz na vyplacení žoldu vojsku zadrženého. Čeští generálové nevěřili v možnost bitvy, znajíce opatrné válčení Buquoyovo, který se neodvážil bitvy s unaveným vojskem proti nepříteli na hoře dobře postavenému.

Uhři a část německé jízdy v českém vojsku, kterým se nechtělo v noci mezi 7. a 8. listop. stoupati na horu, usadili se na patě Bílé hory ve vesnici Ruzyni. Buquoy obdržel o tom zprávu a vypravil proti nim osvědčeného burgundského plukovníka Gauchiera, pána z Marschau, v čele 500 jezdcův a 1000 mužů val-lonské*) pěchoty. Gauchier přepadl Uhry, kteří pokojně dřímali a předními strážemi se nekryli, a porazil je; 200 mužů padlo, 1000 koní a mnoho pokladů, mezi nimi velká železná pokladna naplněná dukáty, padlo vítězům do rukou. Uhři utíkali na Bílou Horu. Hluk bitvy, hořící vesnice a zmatek utíkajících pobouřily český tábor, zmatek zmocnil se mnohých českých pluků, které s tíží upokojil kníže Anhalt. Český tábor zůstal již až do svítání v „bitevním šiku“ Bylo to zlé znamení.

Bílá Hora jest vysočina, rozkládající se na západ od Prahy na levém břehu vltavském, jež na východ dosti příkře spadá horou Petřínem k Malé Straně a Smíchovu; k západu sklání se mírnějším svahem

*) Valloni [francouzsky Vallons] slují romanští obyvatelé jižní Belgie a severní Francie, kteří mluví vlastním nářečím, ale ve veřejném životě užívají franciny.

k Řepům, sráznější jest k jihu do údolí motolského a košířského.

Má tři vyvýšeniny v rovné čáře běžící a údolími od sebe oddělené, z nichž oba severní pahrbky nižším skloněním, o něco vyšší jižní pahrbek silnějším skloněním jsou odděleny. V tomto sklonu jde teď z Prahy z bývalé Strahovské brány říšská silnice do západních Čech. Severní z oněch tří pahrbkův obsahuje ohrazenou královskou oboru, zvanou „Hvězdu“ od loveckého záměčku českých králů, vystavěného ve způsobě šestihranné hvězdy. Tato část vrchu sklání se zprva mírně, potom dosti příkře k potoku Letovickému a při něm ležící vesnici Ruzyni. Bílá hora nemá pro výstup vojska na ni nikde žádných zvláštních obtíží, vyjma místa jihozápadně od záměčku Hvězdy, kde mezi bojem stáli Bavoři. Od západu teče k Bílé hoře Letovický potok, vznikající z močálův u Litovic, běře se vedle Hostivic přímo východně k Bílé hoře a zabočuje náhle u paty Bílé hory k severo-východu přes Liboc, do šáreckého údolí, a padá u Podbaby do Vltavy. Tam, kde nedaleko Řep potok náhle svůj směr mění, jest přes něj můstek, který v této bitvě měl důležitý úkol. Jest to přechod, k jehož krytí poslal kníže Anhalt večer 7. listopadu 500 mušketýrův, a přes nějž potom české vojsko táhlo na Bílou horu. Dnes jest tento potok úzký, že jej lze překročiti, ale tenkrát byl bažinatý, porostlý rákosím a mnohem širší; netvořil sice žádné vážné překážky, však přece mohl zadržeti pochod vojska. Široké močáloviny táhly se po jeho obojích březích k Řepům a Ruzyni, a toliko mezi Ruzyní a Bílou horou

byl nevalně široký kus pevné půdy, kde bavorské vojsko prvně před bitvou se postavilo.

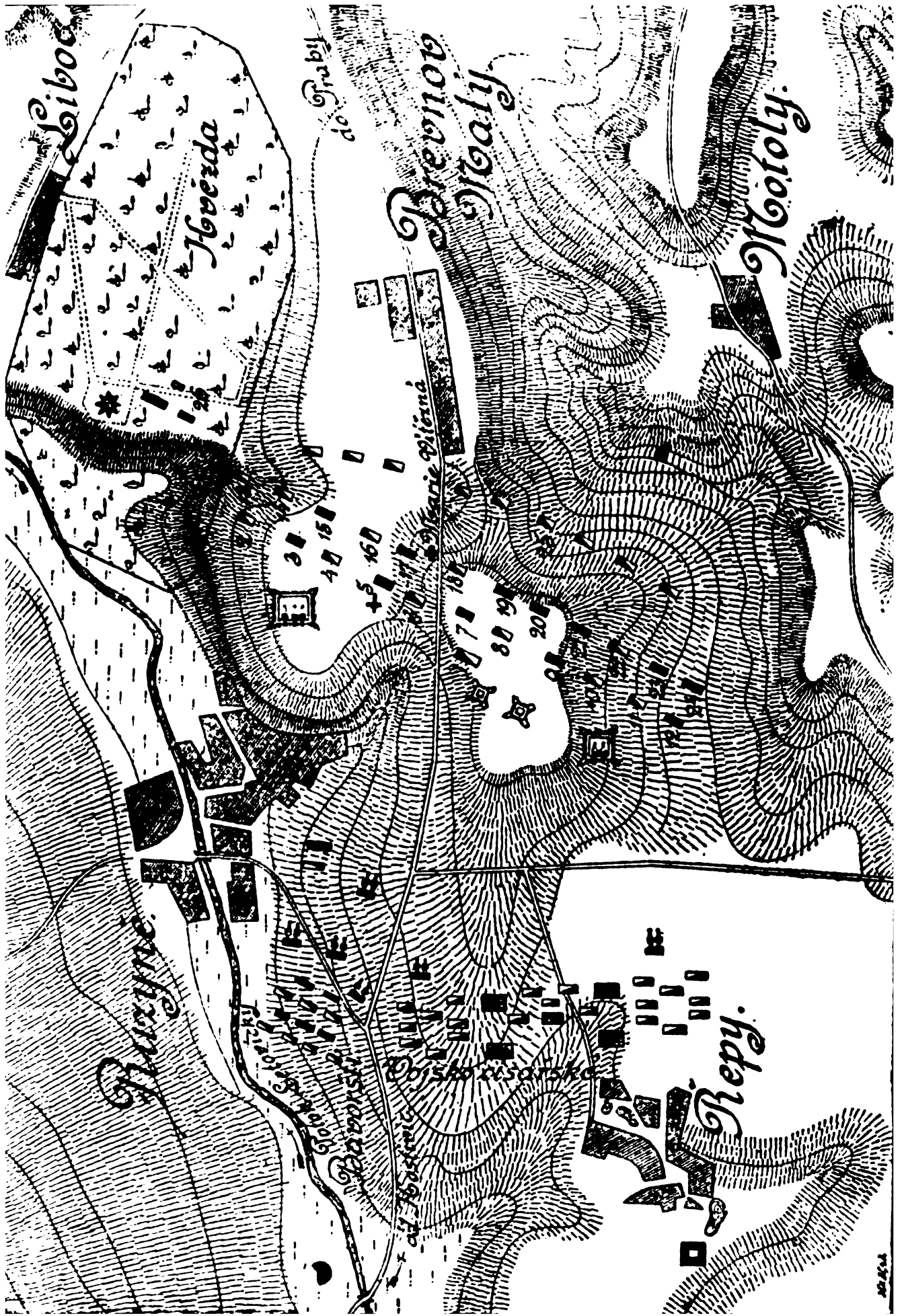
Tilly postavil Bavyry v bitevní šik východně do Hostivic, a kázal dáti se na pochod. Poznav, že přední stráže obojího vojska o můstek přes potok bojují, vypravil oddělení pěchoty svým ku pomoci, sám pak projel Hostivicemi, aby ohledal polohu místa. Za chvíli nařídil vojsku pochod skrze Hostivice. Když vyslaná pěchota se blížila k můstku, ustoupily roztroušené české stráže, kterými bylo asi oněch 500 mušketýrův, již asi bez posily ponechání byli sami sobě, na Bílou horu a zanechaly jižní vršek, který se mírně a široce k Řepům kloní, volným. Velitel bavorského předvoje generální strážmistr svobodný pán z Anholtu překročil můstek bez odporu a zmocnil se onoho návrší. K jeho podpoře poslal Tilly lothrinský pluk velením plukovníka z Floreinville, který se usadil na špici onoho návrší poblíže kamenného lomu. Bavorský předvoj postoupil tím příliš daleko, a mohl býti od českého vojska zničen, kdyby jeho jízda byla proti němu statně zakročila; neboť vlastní bavorské vojsko nebylo se ještě v celku dostalo přes můstek, a císařští byli ještě vůbec daleko. Císařský podplukovník Edvard Geraldin upozornil vévodu Maximiliana na veliké nebezpečení předvoje a mínil, že bude sotva uchráněn. Zatím přešli Bavoři můstek, ale neměli styku s císařskými. Tento stav nepřítelův s povážením poznali moravští plukovníci Stubenvoll a Šlik a jeli k vrchnímu veliteli Anhaltovi, který rozmlouval s Hohenlohem, upozornili jej na stav nepřítelův, a Stubenvoll žádal za dovolení, aby na něj mohl učiniti

útok. Anhalt kolísal; ale Hohenlohe byl rozhodně proti tomu, aby bezpečná výšina byla opuštěna a do nížiny sestoupeno k útoku na Bavorsy; a odvrátil Anhalta od úmyslu učiniti útok na Bavorsy. Stubenvoll a Šlik navrátili se ke svým plukům na levém křídle. Hohenlohe odebral se ke svému jízdnému pluku a dal před řadu prvního bitevního šiku postavit tři děla, která začala palbu na předvoj Anholtův a Bavorsy. Bavoři totiž přešli zatím můstek, ale místo na jižní vysočinu Bílé hory, kam měli namířeno, zabočili náhle na levou stranu příkrého úbočí, kde byli více kryti; neboť české dělostřelectvo začalo proti nim palbu, která však jim mnoho neuškodila, poněvadž rány šly velmi vysoko. Mezi tím přirazilo i císařské vojsko, které Buquoy v Hostivicích očekával, táhlo od Hostivic k Řepům, překročilo jako dříve vojsko bavorské můstek, a obě vojska spojila se okolo poledne, a nebezpečnost, kteréž jim hrozilo, pominulo.

Vévoda Maximilian svolal hned válečnou radu, má-li se bitva svést čili ne. Učinil otázku k vrchnímu veliteli císařskému Buquoyovi, aby svůj úsudek pronesl. Buquoy nechtěl první mluvit, ale po nějakém zdráhání pronesl svůj úsudek v ten smysl, že není radno všechno dáti na jednu sázku; ale že by bylo vhodno táhnouti po levé straně nepřítelově údolím košířským ku Praze a vylákati jej takto z jeho výhodného postavení. S Buquoyem souhlasili jenom někteří císařští plukovníci. Vévoda Maximilian odporoval, jsa prý jist vítězstvím, s ním srovnávali se bavorští vůdcové Tilly a Anholt, kteří sami z Bavorů přítomni byli a ještě někteří císařští.

Ale Buquoy trval při svém názoru, aby se dali pochodem ku Praze. Mezi poradou navrátil se císařský podplukovník Lamotte z objíždky, a podal potěšitelnou zprávu, že obhlédl postavení a zákopy nepřátelského vojska a shledal, že nejsou hluboké, že české dělostřelectvo při rychlém útoku jim neublíží; po pravé straně českého vojska táhnouti nelze, poněvadž by levá strana spojených vojáků byla vystavena českému dělostřelectvu; proto nelze nic jiného učiniti nežli buď na nepřítele udeřiti neb zpět odtáhnouti. Tilly ukazoval na nebezpečnost zpátečního ústupu před nepřítelem na jízdu tak silným. Konečně navrhl neapolský plukovník Karel Spinelli, aby se začala veliká potyčka, a tak se poznalo, jak výhodné jest postavení nepřítelovo. Tu povstal generál karmelitánů Dominik Scalzo a Jesu Maria a vyzval nadšenými slovy válečnou radu, aby jako nepřítel ve svou pýchu doufá, tak oni veškerou důvěru v Boha měli a útoku se odvážili. Jeho slovo rozhodlo, i bylo usneseno, aby se svedla bitva. Po poradě odebrali se Buquoy a Tilly ke svým vojákům, aby je v bitevní šiky seřadili.

Císařští byli postaveni ve tři bitevní šiky; 1. bitevní šik: jeho jádro tvořily dva silné čtverce po dvou plucích pěchoty; první čtverec tvořily pluky Buquoy a Verdugo; vallonský pluk Verdugo tvořil pravé křídlo tohoto čtverce a Buquoy jeho levé velením podplukovníka z Heninu. Levý čtverec tvořily německé pluky hraběte Jana Filipa z Breuneru v levo a Rudolfa z Tiefenbachu v pravo. Z jízdy stálo v první bitevní čáře na levém křídle levého čtverce 8 setnin ve španělském

Sibov

Hverda

Trubil

Breonov
Nealy

Moiooly

Marie Písná

Pípey

Pípey

žoldě stojícího pluku Dona Balthasara de Marradas, který dlel v Budějovicích, a místo něhož velel podplukovník rozený Španěl z Biscaye Filip de Areycagy y Avendana. Uprostřed mezi oběma čtverci stály 4 setniny jízdy velením Lacroixe a 4 setniny*) německých jezdců velením hraběte Ferdinanda Helfrida z Meggau a Arnošta hraběte Montecuculi. Pravé křídlo prvního bitevního šiku kryly 4 setniny burgundského plukovníka Gauchiera a 6 setnin Waldsteinských jezdcův, jimž veleli podplukovníci Lamotte a Torquato Conti. Jízda prvního bitevního šiku byla 1500 nebo 1800 mužů silna, a celý šik měl asi 4000 mužů.

Střední, 2. bitevní šik byl slabší; tvořil jej nejsilnější pluk katolického vojska, totiž neapolský velením Karla Spinelli, a měl po obou stranách po dvou setninách jízdy velením Jana Kristofa svobodného pána z Löbelu.

Třetí bitevní šik byl napodoben prvnímu: pravý čtverec pěchoty tvořily pluky vévody Julia Jindřicha Sasko-Lauenburského a hraběte Jana mladšího z Nassavy; v pravo od nich bylo 5 setnin Dampierrského pluku, jimž velel bratr generála Dampierra, jenž padl pak 9. října r. 1620 před Prešpurkem. Levý čtverec tvořily pluk hraběte Otty Jindřicha z Fuggern-Kirchbergu a ještě čtyři jinak neznámé praporece; v levo stálo 5 florentinských setnin v žoldu velkovévody toskánského. Císařské vojsko, vyjma Poláky, bylo asi 12.000 silné. Tilly vytýká tomuto seřazení bitevnímu, že slabé pluky jízdecké byly v 15 menších odděleních

*) Setniny, kompanie byly u jízdy, praporece u pěchoty.

o 2—3 švadronách rozptýleny a v tomto postavení nemohly velikého odporu činiti české jízdě na počet o mnoho větší a k tomu na vysočině postavené. Vůdcem prvního bitevního šiku učinil Buquoy Rudolfa Tiefenbacha, druhého a třetího Maximiliana Lichtensteina. Měli čtyři děla, z nichž dvě byla postavena před levým čtvercem*) prvního bitevního šiku a dvě o něco jižněji od pravého čtverce. S tímto rozestavením byl Buquoy za malou chvíli hotov.

Bavoři stáli na úzké prostoře mezi potokem Letovickým k Ruzýni a těsně mezi Bílou horou přímo proti nepříteli, a tvořili s císařskými úhel asi 150° . Pro úzkou prostoře byli seřaděni ve čtyři bitevní šiky. První tvořily v pravo vircburský pluk s plukovníkem Bauerem, v levo lotrinská pěchota s plukovníkem Floreinvillem; druhý jenom z jízdy utvořený měl tři oddíly, z nichž střední o 5 lotrinských švadronách zrovna ku prostoře mezi oběma pěšími pluky prvního bitevního šiku směřoval; pravý o 5 setninách s plukovníkem Kratzem ze Scharfensteina přesahoval přes pravé křídlo prvního šiku a přibližoval se k jezdcům Dona Balthazara v prvním císařském bitevním šiku; levý o 5 setninách velením podplukovníka pana z Eynettenu šel přes levé křídlo lotrinského pluku. Třetí bitevní šik tvořila pouze pěchota a stála zrovna za jízdnými oddíly druhého šiku; v levo pluky Schmidtův a Rouvilleův, ve středu pluk plukovníka Herliberga; v pravo pluky Hasslangův a Sulzův. Čtvrtý bitevní šik byl seřaděn vzhledem na pro-

*) Čtverec, carré sluje ve vojenství taktický tvar čtverhraný, v nějž prapory neb i celé pluky uvedeny byly.

story předcházejícího a tudy v jedné čáře s oddíly prvního šiku. Skládal se z jízdy: v levo stálo 6 setnin velením plukovníka Engelberta z Benighausenu, ještě dále na pravo přes první bitevní šik 3 setniny 25letého hraběte Gottfrida Jindřicha z Pappenheimu, který později stal se tak slavným. Bezprostředně v levo u posledního bavorského šiku ke břehům Letovického potoka stál „černý praporec“ polských kozákův asi o 3000 koní velením Stanislava Rusinowského, 300 mušketýrů se setníky Robertsem a Jindřichem ze Saint-Julien a za nimi něco jízdy velením rytmistra Grüna vystoupilo již na část Bílé hory. Osm setnin velením hraběte Wartenberga a plukovníka Pettingera a 200 Poláků bylo ponecháno za můstkem, aby kryli tam zanechaná děla a vozy. Pro bitvu bylo použito 8 děl, která ve čtyřech bateriích po dvou dělech před bitevní šik byla roze-stavena. Tilly chlubil se, že jeho jízdecké švadrony byly husté a velmi silné. Bavorsko-ligického vojska bylo 13—14.000 mužů. Veškeré katolické vojsko s Poláky bylo 26—28 000 mužů silné.

Maximilian vydal heslo: „Sancta Maria“ (Sv. Maria) a odebral se za bavorskou frontu k švadronám plukovníka Benighausena, kam se též Buquoy ve svém kočáře dal dovézti. Jeho zpovědník, irský jesuita Fitzsimon předzpěvoval oběma vůdcům na počátku bitvy „Salve Regina«. Tiefenbach a Tilly odebrali se na svá křídla. Po celém katolickém táboře ozýval se válečný pokřik a panovalo nadšení. Vojáci posilňovali se jídlem a pitím, mnozí připravovali se k boji modlitbou, růžencem a zpovědí; jesuité a jiní řeholníci povzbuzovali nadše-

nými slovy vojíny proti bludařským Čechům. Aby vojáci ve vražedném boji se poznávali, měli kolem kloboukův a ramene bílé pásy. V posledních ještě okamžicích pluk od pluku projížděl na koni mnich Dominik a Jesu Maria, mečem proti Praze, a nepříteli mávaje a vzhůru vyzdvíženým křížem žehnaje vojsku a napomínaje je k srdnatosti. Stáli všichni připraveni a čekali na heslo.

Co se zatím dělo v táboře českém? Jitro dne 8. listopadu bylo mlhavé. Vrchní vůdce Kristian Anhalt projížděl s Hohenlohem vysočinu Bílé hory, aby ohledali místo. Oba usnesli se, aby vojsko bylo rozestaveno na vysočině od královské obory až ke spádu hory do motolského údolí. Potom rozestavil Hohenlohe jako polní maršálek (*maréchal général du camp*) se svolením vrchního vůdce vojsko. Délka průčelí rozestaveného vojska měla dle udání Anhaltova 3750 stop. Vojsko nestálo na samém okraji hory, ale bylo více pošinuto ku Praze, tak že bitevní šik z nížiny pod horou nemohl býti dobře viděn: za to zase mohli nepřátelé pohodlněji vystupovati na horu. Jednotlivé čety vojska byly 100—250 stop od sebe vzdáleny. Byly utvořeny dva hlavní šiky: před středem předního šiku asi na 200 kroků stály (1.) 4 setniny jízdy velením podplukovníka Streifa jako na stráži a k prvním potyčkám. Na pravém křídle I. bitevního šiku blízko zdi Hvězdy stály (2.) 4 setniny mansfeldské jízdy velením hraběte Styruma, a v levo vedle nich (3.) 4 praporec moravské pěchoty velením hraběte Jindřicha Šlika: pak vždycky více na levo (4.) 4 setniny jízdy slezské; (5.) opět 4 praporec Moravanů; (6.) 8 neplných setnin

jízdy dolnorakouské velením podplukovníka Jana Bernarda z Hofkirchenu; (7.) 4 praporce pluku Hohenlohe; (8.) 5 setnin jízdy Hohenlohovy; pak (9.) 4 praporce pěchoty Hohenlohovy; (10.) setnina kr. tělesné stráže a 3 setniny českých jezdců; (11.) 9 setnin jízdy velením nejvyššího generálního strážmistra Jana z Bubna a hraběte Jindřicha Viléma ze Solmsu; a na nejkrajnějším levém křídle (12.) 6 praporců pěchoty pluku Thurnova. První bitevní šik měl 34 setniny jízdy a 22 praporce pěchoty v síle 7820 mužů. *)

Druhý bitevní šik byl podobně sestaven. Pravé křídlo tvořili (13.) 300 jezdcův uherských velením plukovníka Kašpara Cornise; (14.) 5 setnin moravské jízdy velením plukovníka Jana Stubenvolla; (15.) dva praporce pěchoty z Horních Rakous; (16.) 4 setniny jízdy mladého prince Kristiana z Anhaltu; (17.) pak následovaly 3 prapory pěchoty z Horních Rakous velením podplukovníka Gabriela Pechmanna; (18.) 3 setniny jízdy prince Kristiana z Anhaltu; (19.) 3 praporce pěchoty nejvyššího generálního strážmistra Kaplíře; (20.) 4 setniny moravské jízdy velením plukovníka Bořity; (21.) 3 prapory pěchoty zase Kaplířovy; (22.) 4 setniny jízdy moravské velením plukovníka Kaina; (23.) 3 prapory pěchoty zase Kaplířovy; (24.) 4 praporce pěchoty hraběte Thurna. Druhý bitevní šik měl 20 setnin jízdy a 17 praporců pěchoty v síle 5880 mužův; **) oba šiky dohromady 54 setniny jízdy a 40 praporců pěchoty. Kdyby druhý bitevní šik byl vstoupil v mezery prvního, byly by oba tvořily jednu dlouhou čáru. Počet vojska v obou

*) Krebs; l. c. str. 105. — **) l. c.

bitevních šicích byl 14.200 s předvojem Streifovým.

Cornis, který místo raněného a v Praze ležícího generála Bornemissy měl vrchní velení nad Uhry, roze-
stavil je (25.) v síle asi 5000 v poloměsíci ve vzdále-
nosti 5—800 kroků za druhý bitevní šik.

Mimo jmenované vojsko k bitvě připravené byly
zde ještě (26.) jízdný pluk knížete výmarského, pěší
mladšího Anhalta a setnina královské stráže počtem asi
1800 mužů které Hohenlohe postavil do královské
obory, vysokou zdí ohrazené, a tím českou válečnou
moc na počet slabou ještě více zeslabil. Byla někde na
bojišti ještě setnina vévody výmarského Viléma, asi 100
mužů silná, která chybí v pláň Anhaltově pro den
bitvy*.)

Síla českého vojska byla tato: I. bitevní šik 7820.
II. bitevní šik 5880, Strif 500, posádka ve Hvězdě
1800 mužů, Uhři 5000, setnina vévody výmarského asi
100, úhrnem 21.100 mužův, ale žold vyplácel se pro
30.680 mužů **) Zajisté to hrozná nepoctivost.

Česká armáda měla 10 děl, z nichž 6 větších
rozestaveno takto: tři na náspu asi 200 kroků před
pravým křídlem, jedna na nedokončeném náspu v pravo
od jezdců Streifových, a dvě před levým křídlem. Ale
při dělostřelectvu byl skoro výhradně venkovský lid ná-
chylný k útěku. Asi uprostřed před jízdou Streifovou
v levo byly dva náspy nedokončeny. Anhalt chtěl celý
bitevní šik náspy ohraditi, ale neměl k tomu nářadí,
bylo zde pouze 400 lopat a motyk, které si přivezli od

*) Krebs; l. c. str. 204. — **) l. c. str. 205.

Rakovníka; bylo sice pro ně posláno do Prahy, ale nežli přišly, byl již učiněn útok nepřátelských vojáků.

Ve vojsku českém byla veliká nekázeň. Časně ráno odběhl značný počet mužstva z tábora do Prahy, aby se najedli a napili. Kdyby Anhalt nebyl dal zavřítí pražské brány pro sprosté vojny, byla by více nežli polovice vojska utekla do pražských hospod; ale důstojníkům zůstaly brány otevřeny, z nichž někteří ani na bojiště se již nenavrátili. Oba pluky Hohenlohovy byly bez plukovníkův a podplukovníkův.

2. Bitva.

Sílu českého vojska udává vrchní velitel kníže Anhalt dne 15. října 1620 takto: Pěchota: 1 pluk Hohenlohův 2000 mužů v praporcích 8, 2. pluk Thurnův 2200 mužů v praporcích 10, 3. pluk Kaplířův 2400 mužů v praporcích 9, 4. pluk Moravanů 2000 mužů v praporcích 8, 5. pluk Anhalta Ml. 1000 mužů v praporcích ?, 6. pluk Jana Arnošta z Výmaru 600 mužů v praporcích ?, 7. Setnina králova 200 mužů v praporci 1, 8. Hornorakušané 600 mužů v praporcích 5. úhrnem 11.000 mužů v praporcích 41 + ? — Jízda: 1. pluk Anhalta St. 500 m. v setninách 4, 2. pluk Hohenlohův 500 mužů v setninách 5, 3. pluk Anhalta Ml. 700 mužů v setninách 7, 4. setnina králova a výmarská 250 mužů v setninách 2, 5. jízda českých stavů 250 mužů v setninách 3, 6. družina generálního strážmistra Bubny 300 mužů v setninách 6, 7. družina Solmsova 250 mužů v setninách 3, 8. Slezané 300

mužů v setninách 4, 9. Rakušané 350 mužů v setninách 8, 10. pluk Stubenvollův 700 mužů v setninách 5, 11. pluk Borsidův 300 mužů v setninách 4, 12. pluk Kainův 300 mužů v setninách 4, 13. Mansfeldští 400 mužů v setninách 4, 14. Uhři 5000 mužů v setninách ?, celkem 10.100 mužů v setninách 59 + ? Úhrnem 21.000 mužů, ale žold platil se za 30.680 mužů; jedna třetina žoldu zrnizela v kapsách nepoctivých cizáckých generálův a majitelů pluků; žoldněřům nevyplácel se žold, a potom měli bojovati! Protestantští stavové učinili revoluci proti králi, ale nechtěli na ni platiti; páni, rytíři a měšťané královských měst udělali revoluci, ale na bojiště s mečem se nedostavili; nikdo z nich nebyl na Bílé hoře. Kdo dělá revoluci, musí buď zvítěziti nebo padnouti a padne buď na bojišti nebo — na popravišti.

Když české vojsko sestaveno bylo v bitevní šiky, poslal okolo 8. hodiny ranní vrchní velitel Anhalt pro hraběte Thurna staršího do Prahy, který za hodinu přišel a byl srozuměn se seřaděním vojska v bitevní šik, jak bylo učiněno. V českém táboře bylo ticho. Jenom dlouhá řada vojínů kopala příkop a nahazovala násep, který by chránil první šik před útokem nepřátel. Spižní vozy, jichž byla veliká hojnost, byly zavezeny za ležení až ku hradbám pražským, místo aby jimi český tábor byl ohrazen. Žádný polní kazatel neučinil křesťanské napomenutí k bojovníkům, aby svědomitě a neohroženě čelili proti nepříteli; žádný velitel ani slovem nepovzbudil vojska proti nepřítelům; ba ani válečné heslo nebylo vydáno bojovníkům; žádný válečný pokřik

nerozléhal se vzduchem. Velení čili komando českého vojska bylo německé. Jízdní poslové byli posláni do Prahy pro vojáky a důstojníky, kteří tam časné ráno odběhli, aby se dostavili na bojiště. Kolik se jich navrátilo, nelze říci; od obou pluků Hohenlohových, jízdného i pěšího, zůstali plukovníci a podplukovníci v Praze. Král Bedřich dával hostinu na hradě Pražském na počest anglických vyslanců.

Bylo po poledni mezi 12. a 1. hodinou. Ranní mhlá se ztratila. Buquoy po válečné poradě napomenul vyšší důstojníky k udatnosti; Maxmilian vydal heslo Sv. Maria, Tiefenbach a Tilly odebrali se na svá křídla. Tiefenbach opakoval heslo a začala bitva. Vallonské pěší pluky Buquoy a Verdugo, jsouce provázeny jízdou Gouchierovou a kyrysníky Waldsteinovými, začaly vystupovati na Bílou horu, jízda předstihla pěchotu a vrazila na jízdu stojící na levém křídle prvního bitevního šiku českého. Byly to tři setniny hraběte Jindřicha Viléma ze Solmsu velením podplukovníka Isselsteina a šest setnin generálního strážmistra Jana z Bubna; starší hrabě Thurn byl též přítomen. První srážka byla Čechům přízniva. Isselsteinští arkebuzíři*) drželi se statně, vystřelili na kyrysníky dobře obrněné a přinutili je k útěku, ale jsouce bez velení (snad byli Solms a Bubna 8. listopadu v Praze místo na bojišti) nepronásledovali utíkajících a ustoupili. Zároveň útočilo 6 švadron Bub-

*) A r k e b u z a (francouzsky Arquebuse), hákovnice, byla palná ruční zbraň, která zúžením a prodloužením děla znenáhla v 15. století vznikla. Kdo ji nosili, sluli arkebuzíři (s českou koncovkou arkebuzníci), hákovníci. Byli jízdní i pěší arkebuzíři.

nových na jízdu Gouchierovu, rozrazilo ji a uvedlo do zmatku, který zachvátil i první řady vallonské pěchoty. Tiefenbach poznal tento zmatek a poslal ku pomoci čtyři švadrony hraběte z Meggau. Jízda Bubnova nemohla tomuto nárazu odolati a počala couvati. Tu dostalo šest praporců starého Thurnova pluku v síle asi 1300 mužů rozkaz, aby stísněným jezdcům Bubnovým pomohlo. Zprvu postupovali srdnatě, ale 300—400 kroků před nepřítelem zastavili se rázem: jedni se obrátili a utíkali, druzí vystřelili do povětří, jiní do zadu; potom zahodili všichni zbraň a utíkali šmahem. Byl to nejstarší pluk vojska, na nějž všichni pozor měli.

Všichni účastníci bitvy, Anhalt, Thurn, přítel i nepřítel, pokládají tento zbabělý, ničím neodůvodněný útek pluku Thurnova za první příčinu neštěstí českých zbraní. V okamžení bylo celé levé křídlo českého prvního bitevního šiku zmatenou hmotou a pole pokřyto utíkajícími. Kníže Anhalt, který tu chvíli byl asi u jízdy Hohenlohovy, viděl „hanebný útek“ Thurnových praporců s velikým hněvem, ale nepozbyl vsí naděje, a pravil k Janu Albrechtu ze Solmsu: „Začátek jest s pováženou, ale všechno může ještě dobře skončiti.“ Však nejbližší minuta zklamala ho. Spatřil, kterak čtyři setniny jeho vlastního pluku velením podplukovníka Streifa, které několik set krokův jako stráž a k prvním potyčkám postaveny byly před bitevní šik, najednou sice útok učinily, ale hned na útek se obrátily. Kníže vjel tryskem na ně a s mečem v ruce nutil je k obratu a útoku; rytmistři pobízeli jízdu k útoku, ale jízda rozprchla se za jejich zády. Posila, kterou poslal Tiefenbach velením

hraběte z Meggau, vrazila na šest setnin Bubnových, kteréž útekem pěchoty po levé straně a jízdy Streifovy po pravé ztratily veškerou zmužilost, daly se na útěk, strhly s sebou setninu tělesné stráže postavenou vedle nich v prvním bitevním šiku a tři setniny českých stavův, jež neučinivše ani pokusu k útoku, daly se na útěk s takovým spěchem, jakoby o závod běžely s Thurnovým plukem. Levé křídlo prvního bitevního šiku bylo rozraženo a na divokém útěku prchalo skrze prostory druhého bitevního šiku, který při tom s místa se nehnul. Aby učiněná mezera byla vyplněna, byly proti nepříteli vyslány oba pluky Hohenlohovy, pěší a jízdní z pravého křídla prvního šiku. Ale ony měly prašpatnou pověst; po několika slabých pokusech, zadržeti nepřitele, daly se také na útěk. Ve zmatku prchajících a v hustých mracích střelného prachu, které se přes horu rozložily, přestalo od této doby na české straně veškeré vrchní velení. Jednotlivé pluky postupovaly proti nepříteli, kdy a kde se jim za dobré zdálo. Poněvadž přes polovici prvního bitevního šiku zmizelo, vytáhl pěší pluk Kaplířův, rozdělený na tři oddělení po 800 mužích*,) z druhého bitevního šiku proti nepříteli; tři praporce držely se statně, ostatních šest dalo se na útěk. V malé půlhodince byla polovice kr. armády mimo Uhry v divokém útěku. Z českého vojska bylo ještě něco přes 6000 bojujících na místě.

V tomto smutném stavu zableskl paprsek naděje českému vojsku hrdinstvím mladého 21letého knížete

*) Krebs c. str. 204—205.

Kristiana z Anhaltu, syna vrchního velitele, jenž se svojí jízdou asi 600—700 mužů stál v druhém bitevním šiku vedle pěchoty Kaplířovy a bedlivě sledoval boj tohoto pluku. Jsa v druhém šiku, myslel, že má ještě dosti času; sotva jezdci na jeho rozkaz na kůň sedli, spatřil, kterak pěchota Kaplířova jest v úplném útěku a pronásledována plukem nepřátelských kyrysníků. Hned jel k svému podplukovníku Wolfovi z Löbenu a po krátké rozmluvě s ním rozhodl se přispěti ku pomoci pronásledovaným druhům. Jeho arkebuzíři byli chatrně vyzbrojeni, z nichž málo kdo měl přední a zadní brnění, kdežto nepřátelští kyrysníci, počtem skoro jednorůvně silní, byli dobře obrnění. Princ oslovil své jezdce krátkou řečí, aby se čestně drželi, vytrhl se čtyřmi švadronami z druhého bitevního šiku a pádil tryskem na nepřátelské kyrysníky, kteříž upustili od pronásledování pěchoty Kaplířovy a zastavili se. Byl to španělský pluk Maradašův, jehož velitelem byl Filip z Areycagy. Též princ rozkázal zastaviti a své ještě chybějící tři švadrony zavolati. Mezi tím poručil, aby nestříleli, až budou moci jistě pistole nasaditi na odpuřce, neb až on sám vypálí na znamení k útoku. Však též rozkaz vydal i Filip z Areycagy y Avendana: oba pluky stály proti sobě a dívaly se na sebe jako nejlepší přátelé. Konečně Wolf z Löbenu vystřelil a za ním rázem dobrým mířením arkebuzíři: prach přišel kyrysníkům do očí a palaše bily do nich tak statně, že se obrátili ve velikém nepořádku. Marně namáhal se velitel, pod nímž kůň byl zastřelen, jenž však hned na jiného sedl, — a druzí důstojníci, aby jízda zastavila;

pluk ztratil jeden prapor, jezdci Anhaltovi volali: „Victoria“ a chtěli s Anhaltem v čele pronásledovati nepřítele. Však Wolf z Löbenu jako zkušený voják spořádal nejprve švadrony a pak pustili se s Anhaltem za nepřítelem. Mezi tím poslal Tiefenbach z 1. a 2. bitevního šiku císařských plukovníka Lacroixa a Löbela, každého se čtyřmi setninami jízdy španělským jezdci na pomoc, ale byli od Anhaltových arkebuží rozraženi a na útěk zahnáni a Lacroix padl. Anhalt hnál se ku předu a udeřil jako blesk na čtverec pěchoty, jenž skládal se z pluku Breunerova a Tiefenbachova na levém křídle prvního bitevního šiku císařských. Srážka byla hrozná; skoro polovice pluku Breunerova byla pobita a zraněna; z pluku, který čítal asi 800 mužů, bylo 150 mrtvých a 200 raněných; Tiefenbaští ztratili 40 mužů, plukovník Breuner byl zajat a tři praporce ukořistěny. Tiefenbachův pluk přišel do zmatku. Nebezpečnoství bylo pro pravé křídlo císařských veliké, poněvadž se ještě Bavorům nepodařilo pro neschůdný, sráznější spád Bílé hory u obory královské opanovati pole. Proto mohl dostati Anhalt na pomoc 1000 mužů moravského pluku. Téhož času začali se Uhři ukazovati na levém českém křídle, kteří posud nečinně stáli za druhým bitevním šikem. Kdyby tu chvíli byli s veškerou silou dolů s Bílé hory vrazili na císařský tábor, bylo by bývalo jeho pravé křídlo zničeno; však nestalo se to. Téže chvíle přiběhl jeden bavorský voják a brzo za ním jiní přehající za zadní voj bavorského vojska ke kočáru, kde Buquoy seděl, se zprávou, že nepřítel vítězí. Jesuita Fitzsimon, zpo-

vědník Buquoyův, předzpěvoval právě jemu a vévodovi Maximilianu latinskou píseň: „Salve Regina“, k níž oba vůdcové odpovídali. Hned opustili oba vůdcové vůz a sedli na kůň, Buquoy u velikých bolestech, aby se k svému vojsku odebrali a ke zmužilosti je nabádali. Tu přišla nová zpráva, že nastal obrat pro spojence. Buquoy posadil se zase do svého vozu, nezměniv obličej. —

Pro české vojsko nastal hrozný obrat. Maximilian z Lichtensteina, velitel druhého bitevního šiku císařského, poznáv nebezpečnoství hrozící od Uhrů, kázal lehké jízdě polské, která stála za zadními šiky císařských a bavorských, udeřiti na Uhry. Polští kozáci vrhli se, v obou rukou meč a uzdu od koně v ústech, za hrozného pokřiku na Uhry, kteříž jejich útoku ani nevyčkavše, dali se na rychlý útěk. Část jich dostala se do blízkých vinic, kde musili s koní sléztí a pěšky prodíratí se keři, ale byli většinou pobiti. Cesta na Petřín byla poseta mrtvolami Uhrů. Poláci dohonili v pronásledování též zbytky vojska, které dřív uteklo, mezi nimi královskou setninu a části Kaplířova pluku, a porubali je bez milosrdenství. Část Uhrů dostala se šťastně do Motolského a Košířského údolí a až k Vltavě, ale jsouce hrozným strachem zachvácení, vrhli se do řeky, kde se jich na sta utopilo. Poláci ukořistili nesmírné množství koní, kolem 5000; mnohý polský kozák vedl si šest až 10 koní kořisti. Třetí den odezdali rytmistři Strojnowski a Sulmirski Buquoyovi a vévodovi Maximilianu 52 prapory, mezi nimi veliký královský prapor Bedřicha V. ze žlutého aksamitu se

zeleným křížem a hrdým nápisem: „Diverti nescis.“ Poláci neměli skoro žádných ztrát.

I na levém křídle nastal nešťastný obrat Čechům. Anhalt nedostal posil. Tiliy, jenž stále stál v čele svého vojska, poznal zmatek císařských na tomto křídle, odebral se tam osobně a poručil bavorskému plukovníku Kratzovi ze Scharfensteina, aby se svými pěti švadronami učinil útok na Anhalta. Nežli ještě přišla pomoc od císařských, udeřil Kratz s takovou rozhodností a statečností v pravý bok Anhaltových jezdců, že je rozrazil a zahnal a jeden praporec ukořistil. Kníže Kristian Anhalt, jenž již před tím z povrchní rány na prsou silně krvácel, byl opět od mušketýra střelen do pravého ramene, upustil meč, klesl s koně a byl po bitvě nalezen, padl do zajetí. Poslední prapor Čechů zmizel na tomto místě. Na místo dostavili se zase Maradasovi jezdci, kteří se opět seřadili, dále nově uspořádané švadrony Lacroixovy a Löbelovy a 300 neapolských mušketýrů, které z vlastního popudu ze svého pluku poslal Spinelli. Breuner byl osvobozen a ztracené prapory zpět dobyty. Čtyři praporce Moravanů spěchaly sice Anhaltovi na pomoc, ale na cestě vrazily na Vallony, kteří zatím děla levého křídla českého dobyli,—a byly od nich po krutém boji vrženy na zbytek českého vojska na pravém křídle.

Té doby meškal vrchní vůdce český Anhalt na pravém křídle zbývající české armády, která hájila prostřední výšinu Bílé hory a nížinu ke zdi královské obory proti Bavorům, kteří pro srážnější sklon hory a vydatnou střelbu s dělového náspu a z pušek pěchoty

nemohli zde opanovati pole. Mansfeldova jízda velením hraběte Styruma a moravská velením podplukovníka Stubenvolla šťastně udeřila na bavorskou pěchotu; Anhalt kázal osmi neúplným setninám Dolnorakušanů velením podplukovníka Hofkirchena a třem stům Slezanů učiniti útok na nepřítele; zadrželi sice na chvíli Bavy, jichž některé oddíly po srázném sklonu nazpět utíkaly, ale nemohli již přesile odolati, i byli rozprášeni. Hofkirchen byl těžce raněn, padl do zajetí a zemřel ještě v noci na 9. listopad. Tuto chvíli utekl vůdce Uhrů Cornis, jenž stál ještě se 300 Uhry u zdi obory.

Vrchní vůdce Anhalt, maje kolem sebe ještě jenom 16 jezdcův, ujížděl po silnici ku Praze, aby se zachránil. Matiš Thurn a Hohenlohe utekli již dávno. Na bojišti zbyly ještě moravský pluk velením hraběte Jindřicha Šlika, pět hornorakouských praporců velením podplukovníka Pechmanna a čtyři praporce Thurnova pluku velením Bernarda Thurna, syna Jindřicha Matiša Thurna, kteří mezi bojem z nejkrajnějšího levého křídla ustoupili na pravé křídlo k oboře. Mezi nimi byl též vévoda výmarský Vilém, jenž se statně držel, tak že mu kyrys na prsou byl prostřelen a přilbice dělovou kulí s hlavy sražena. Proti přesile utekli první Hornorakušané a za nimi pluk Thurnův i se svým velitelem mladším Thurnem; zbyli pouze Moravané se Šlikem. Když císařští učinili vhodný obrat, byli Moravané se tří stran sevřeni, na jich a západ nepřítelem, na sever zdí král. obory, a pouze na východ měli otevřenou cestu do Prahy, kterou však hned ohrožovaly

oba vallonské pluky. Proto, aby alespoň záda měli kryta, ustoupili do nížiny, která se rozkládá podle obory do Ruzyně. Vilém Verdugo odevzdal svůj vallonský pluk péči barona Henina, velitele druhého vallonského pluku a odjel k jízdě Löbelově, která pronásledovala utíkající královské vojsko, Verdugo a plukovník Löbel se svou jízdou udeřili na Moravany, ale byli od nich ostrým ohněm uvítáni. Oba poznali, že s jízdou na tak nepříhodném pro ni místě nic nepořídí, i poslali pro přechotu. Maximilian z Lichtensteina poslal jim na pomoc 300 Neapolitanů, kteří se vrhli s velikou rozhorčeností na Moravany. Nastalo kruté vraždění, muž bojoval proti muži. Největší část Moravanů padla u zdi obory; bylo 10—12 mrtvol na sobě, málo jich, mezi nimi Šlik s mečem v ruce, bylo zajato. Přemožením Moravanů skončila vlastně bitva. Posádka v královské oboře, jsouc dosti četna, mohla se ještě delší dobu brániti, ale klesla úplně na mysli. Někteří přelezli vysokou zeď a utíkali, kam mohli; jiní vykoupili si život, volajíce: „Milost, milost“; ale přčetní byli od Neapolitanů rozzuřených z krutého boje s Moravany bez milosrdenství porubáni. Úzkost uzavřených byla vně zpozorována. Setník Merode de Warroux upozornil Buquoye na jejich hrozný stav a byl od něho s 200 mužů poslán, aby vraždění učinil konec. Však ještě před tím poslali uzavření k vévodovi Maximilianu prosit za pomoc. Když se Merode postavil do obory, byl již učiněn konec vraždění. Druhá královská setnina v lesklém brnění byla celá rozsekána. Císařští vedli si po jednom i více zajatých jako válečnou kořist pro výkupné. Všech

zajatých bylo asi 500. Praporů bylo 14—16 na jednu hromadu naházeno. Byla druhá hodina odpoledne; bitva trvavši půl druhé až dvě hodiny, dokonávala. Porážka českého vojska byla úplná a hanebná. Nebyla to bitva, ale útěk, vyjma hrdinství Anhaltovo a Moravanů; hned na počátku bitvy utekly celé pluky, téměř ani nevystřelivše. Porážka českého vojska jeví se tím hanebnější, že bitvy účastnilo se jenom asi 8000 mužů ze spojeného vojska; třetí bitevní šik císařských nepřišel vůbec do ohně; z bavorského vojska byly v bitvě: pět švadron velením Kratzovým a vircburský pluk s plukovníkem Breunerem, snad též lotrinský a Herliberský pluk.

Po ztrátě bitvy ujížděly spíží vozy s Bílé hory na Hradčany s takovým spěchem, že veliká část jich se převrhla a nakupila se jako hradba před Pohořeleckou branou. Mezi vozy byl též ambulanční kancelářský vůz knížete Anhalta, z něhož odpůrci ukořistili část akt, jež knížete a unii evangelickou kompromitovala; zbytek z nich našel se později na Pražském hradě. U jednoho převrženého vozu našel jeden valonský mušketýr podvazkový řád českého krále, který se cenil na 15.000 zlatých a za bohatý dar přenechal jej vévodovi Maximilianu.

Král Fridrich neměl ani tušení, že bitva na Bílé hoře zuří, dával hostinu na počest anglických vyslanců Vestona a Conwaye, poslaných k němu od jeho tchána anglického krále Jakoba I. a projevoval mezi hostinou názor, že oboje vojsko bitvy nepřijme. Když již české vojsko bylo na útěku, přinesl první na hrad Pražský

zprávu o bitvě Ondřej z Habernfelda; hostina byla přerušena, král sedl na kůň a jel s 500 jezdci k Po-
hořelecké bráně. U domu „u zlaté koule“ přihnali se
na určených koních králi naproti kníže Kristian An-
halt, Hendrych Matáš Thurn a Jiří Hohenlohe a zvě-
stovali mu, že bitva je ztracena. Král dojel až k bráně,
vystoupil na hradby a viděl útěk a zmatek svého voj-
ska. Sestoupil s hradeb a Ondřej z Habernfelda kázal
otevřít bránu, aby prchající mohli se zachránit. An-
halt snažil se o to, aby utíkající postavili se na hradby
k obraně města, ale pouze šest mužův uposlechlo
hlasu vichního velitele. Král, vida marné namáhání
své, poslal svého štolbu Obentrauta ke královně Alž-
bětě, aby se pro svou bezpečnost odebrala na Staré
město. Královna nechtěla zprvu tomu věřit, ale když
spatřila svého manžela a prchající generály, poznala
veškerou tíhu neštěstí. V největším spěchu sebrali ko-
runu, klenoty a svatováclavský archiv a odjžděli ve
vozích král, královna, jejich synek a dvořanstvo přes
most na Staré město. Král ubytoval se v nárožním
domě Langenbruckově naproti kostelu jesuitskému
u mostu. Obávaje se však, že by zde hned za vodou
nebyl v bezpečnosti, přestěhoval se do domu primá-
tora Starého města Valentina Kirchmayera. Koruna,
říšské klenoty a archiv byly složeny na staroměstské
radnici. Kníže Anhalt, Thurn, Hohenlohe a jiní čeští
vůdcové radili se celou noc v domě Jana Jezbery, co
by bylo činiti; má-li se hájiti Praha či má-li král opu-
stiti království. Mezi nimi a bytem královým prostřed-
koval Krištof z Dohny. Aby nabyli času, poslali an-

gličtí vyslanci ještě večer 8. listopadu a pak časně ráno 9. list. listy vévodovi Maximilianu do Hvězdy, kde tábořil; ale do 9. hodiny nedostali odpovědi. Bylo rozhodnuto, aby král z Prahy prchl. Dne 9. listopadu po 9. hodině bylo zapřaháno do vozů; královna se synkem vstoupila do kočáru, král vsedl na kůň a dlouhá řada vozů s dražšími věcmi královského dvora, nejvyšších zemských úředníkův a cizích šlechticů hnula se, jsouc doprovázena 300 jezdci ke bráně „Horské“, která byla zavřena. Poslali pro městského hejtmana, aby ji otevřel. S hejtmanem dostavila se městská rada, se kterou se král krátkými slovy rozloučil. Lid, který se zatím shromáždil, pohlížel divně na hanebný útěk: jedni láli, jiní hořekovali, jiní vyhrožovali, a kdyby se byl král o hodinu opozdil, nebyli by snad ho byli ven pustili. Nejvyšší zemští úředníci Bohuslav Berka a Václav z Roupova konejšili lid a předstírali, že krále pouze za bránu vyprovodí a se navrátí — ale nevrátili se již. Za chvíli odjížděl smutný průvod, král, Anhalt, oba Thurnové, Hohenlohe, tři vévodové výmarští, oba angličtí poslové a jiní. Král přenocoval v Nymburce a dostal se 17. listopadu přes Kladsko do Vratislavi. Zbabělci ujeli a zanechali národ jeho osudu. Česká protestantská politika dopracovala se tohoto konce.

Téhož dne 9. listopadu vtrhlo císařské a bavorsko-ligické vojsko do Prahy; Buquoy vjel do města o 11. hodině, vévoda Maximilian o 12. a oba vůdcové hned na cestě vykonali krátkou pobožnost v kostele kapucínském.

Počet padlých v českém vojsku udává se různě dle Peřiny padlo 6000; dle spisu Fitzsimonova de proelio pragensi 5000, jiní jdou až na 9000; dle Balbína 6000; dle mladšího Anhalta a španělského vyslance Onata 5000; dle Albrechta z Waldsteina na obou stranách ne přes 800; dle listu vévody Maxmiliána ku papeži: několik tisíc (plura millia). Rozhodna jest zde zpráva Pavla Skály, že na rozkaz císařův „poslal kníže Karel z Lichtensteina přísežné osoby a hrobníky na Bílou horu, aby mrtvoly padlých pochovali a počet jejich poznamenali. Což když se stalo, složily ony osoby přísežné při úřadech, že těch pobitých nemnoho více než 1600 se shledalo a sečtlo.*) Připočteme-li k tomu ještě mrtvoly Uhrův utopených, bylo mrtvých na obou stranách asi 2000

Počet zajatých byl 6—700, mezi nimi 500 ve Hvězdě.

Praporů dobyli vítězové 131 kusů, dále 7 děl a 2 hmoždíře.

Císařští měli mrtvých přes 300, dvakráté tolik bylo asi raněných; obojích asi 1000.

Bavorů padlo dle vévody Maxmiliána „sotva sto“, jeden ranhojič mluví o 350 raněných.

Mrtvých a raněných na straně české bylo nejvýše 3000, u katolického vojska nejméně 1500, z nichž dvě třetiny připadly na císařské a jedna třetina na Bavyry.

*) L. c. IV. 384.

3. Účinky a význam bitvy Bělohorské; obnovení katolického náboženství v Čechách.

Papež dostav zprávu o vítězství Bělohorském pěl 3. prosince 1620 slavné „Te Deum“ u přítomnosti kardinálův a cizích vyslaneů na poděkování Bohu za toto vítězství. Bylo to vítězství katolictví nad protestantsvím vedle vítězství rádného krále nad obojem. Týž rok podrobil Buquoy Moravu; Slezsko podalo se králi v únoru r. 1621.

Pražský arcibiskup Jan Lohel vrátil se z Vídně do Prahy, upravil nákladem královské komory chrám sv. Víta a posvětil jej znova 28. února 1621.

Za tři měsíce po bitvě na Bílé Hoře přistoupil císař ku potrestání odbojníků; vyšly rozkazy, aby všichni někdejší defensoři, direktoři a jiné znamenitější osoby, které se povstání účastnili, byli zatčeni. V Praze byl rozkaz 20. února 1621 proveden; v málo dnech potom svážení jsou jiní z celé země, a na ty, kteříž utekli, vydány obsylky.

Zajatých bylo 48, obeslaných 30. Za prvního strachu z toho vyšel císařský rozkaz 13. března 1621, kterým všichni kazatelé kalvinští a bratrští z království jsou vypovězeni; lutheránských bylo vzhledem na saského kurfirsta zatím ušetřeno. Dne 21. června 1621 bylo na Staroměstském náměstí 27 pánů, rytířův a měšťanů, hlavních to vinníků, mečem sřato; ostatní byli ztrátou statků nebo vyhnanstvím potrestáni. Část zabraných statkův obdrželi vojenští hejtmani a královští úředníci; jiná část byla upotřebena k lepšímu opatření pražského

arcibiskupství a též věnována řeholím, jmenovitě řádu jezuitskému. Jakožto spoluvinníci v odboji byli ze země vypověděni administrator Dikastus a ostatní členové kon-sistoře pod obojí, totiž skoro všichni evangeličtí faráři pod obojí (1621); pouze čtyři lutheránští kazatelé ně-meckého jazyka zůstali v Praze až do r. 1622. Totéž stalo se později některým jiným lutheránským kazatelům a farářům v královských městech. Dne 3. února 1622 udělil Ferdinand II. všeobecné odpuštění (tak zvaný ge-nerální pardon) všem, kteří v jistém čase sami ke své vině v povstání se přiznají. Tehdy přiznalo se 728 osob stavu panského a rytířského k účastenství v povstání, obdrželi sice život, ale byli na majetku potrestáni, z nichž někteří ztratili všecken majetek, jiní polovici, jiní třetinu, neb ještě menší část svého jmění. Cena zabavených těchto statků páčila se na 24 miliony míšenských kop.*)

Snahou arcibiskupa Lohela byl duchovní stav mezi zemské stavy povýšen; arcibiskup Pražský má od toho času název: „Primas Českého království“. Toto zařízení bylo v obnoveném zřízení zemském r. 1627 zákonně stvrzeno. Papež Řehoř XV. zakázal r. 1622 přijímání pod obojí, a arcibiskup prohlásil papežský zákaz po celých Čechách. Arcibiskup Lohel zemřel 2. listopadu 1622, a nástupcem jeho stal se Arnošt II., hrabě z Harrachů (1623—1667.)

Roku 1622 odňal císař universitu Karlovu mistrům strany pod obojí, a odevzdal ji jezuitům, kteří tak stali se řediteli všech městských škol v Čechách. V těch do-

*) Míšenská kopa — 2 zl. 46 kr — 4 K 92 hal.;
české kopa — 5 zl. 32 kr. — 10 K 64 hal.

bách byly všechny kalichy s průčelí chrámových, které kališníci a lutherané jako odznaky své víry tam postavili, snímány. Když císař r. 1623 Lužici v 6 miliónech kurfirstu saskému zapsal, aby mu jeho válečné útráty nahradil, a tím více žádného ohledu na něho míti nemusil: přistoupil se vší rozhodností k obnově katolického náboženství v Čechách, na základě zásady „cujus regio, illius et religio“ (Čí kraj, toho i náboženství), kterou protestantská knížata první proti katolíkům zavedli a zákonem učinili, a dle něhož i čeští stavové protestantští jako patronové kostelů se řídili, a lutheránství do osad katolických a kališnických zavedli a svým poddaným vnutili. Roku 1624 vyšel císařský mandát, jímž se všechno nekatolické duchovenstvo z Čech vypovídalo, a tak zvaná „reformace (obnova) katolická“ po městech a vesnicích nařizovala. Všechny kostely v zemi byly katolickým duchovním odevzdány, kteréž ostatně jim právně náležely.

Postup katolické reformace čili obnovy byl tento: Do obce přišel nejprve biskupský kommissar s královským rozkazem, a teprve když na odpor narazil, a obec katolického faráře přijmouti nechtěla, nastalo vojenské zakročení a nucení. Arcibiskup Harrach vybízel své kommissary k mírnosti a rozšafnosti. Venkovští obyvatelé přijímali prosbami, domluvami a vlídným zacházením katolických kněží a kommissarů snadno katolické náboženství. Na odpor naráželo se častěji v městech. Děly se v této době mnohé příkrosti a ukvapenosti, ale i přísnější rozkazy císařské nebyly tak bezohledny a příkry, jak to vidíme u protestantů.

Dne 15. května r. 1627 prohlásil císař na sněmě obnovené zřízení zemské, kterým trůn český dědičným v domě Habsburském učiněn, počet stavů zemských o stav prelátů rozmnožen, a tomuto přednost před ostatními třemi stavy (pány, rytíři a královskými městy) vykázána, sněmu zemskému odňata moc zákonodární, kterou si král sám sobě ponechal, jazyk německý vedle českého připuštěn, ale právo stavů povolovati berně a vojsko bylo potvrzeno.

Poněvadž posavadní katolické reformace čili obnova zvolna se děla a vlastně na vypuzení protestantských kazatelův a dosazení katolických kněží na jejich místa se obmezovala: vyšel 31. července 1627 konečný a rozhodný rozkaz od císaře, aby jednota náboženství v celé zemi zavedena byla. Císař vyslovil přímo, že jiného náboženství trpěti nebude než katolické; všichni šlechticové měli v šesti měsících katolické náboženství buď přijmouti, nebo své statky prodati a ze země se vystěhovati; ale při tom vyslovil císař přání, aby starožitné rody raději k víře otců se navrátili a v zemi mu zůstali. Císař prodloužil jim lhůtu k obrácení.

V čele katolické reformace čili obnovy v tomto druhém období (1627—1650) stáli čtyři vrchní komisaři, z nichž první byl arcibiskup kardinál Harrach. Do osad přicházeli pospolu císařský a arcibiskupský kommissař; onen prohlásil vůli císařskou, tento vybízel lid ku přijetí katolické víry a slíbil mu, že o ní důkladně od duchovních vůdců čili missionářů poučen bude. Tito dostavili se a vyučovali lid s veškerou pilností; teprve když byli pronásledeváni, přišlo jim k ochraně

vojsko. Lhůta k obrácení prodlužovala se. Přechetní protestanté obrátili se, jiní prodali své statky a opustili zemi, hledající útočiště v okolních protestantských zemích. Počítalo se 158 šlechtických rodů, panských a rytířských a celkem 36.000 rodin, které se z Čech vystěhovaly. Arcibiskup Harrach kladl veškerou váhu na missie, a tu vyznamenali se jako missionáři zvláště jesuité, mezi nimiž zaujali zase první místo: Adam Kravařský, na něhož si obrázcenci s radostí zpomínali, a otcem jej nazývali, a Albrecht Chanovský z Dlouhé Vsi. Tyto missie zapustily hluboké kořeny do srdcí, takže vpády protestantských Sasův a Švédův a s nimi přibylých výhnanců českých čili exulantů, žádné úrodné půdy u nich nenalezaly, Čechové jich nevíkali, s nimi nic míti nechtěli, ano proti nim bojovali. Při obležení Prahy od Švédův v posledním roce třicítileté války (1648) jevílo se na straně obhajců Prahy vedle odhodlanosti chrániti svých statkův proti loupežnému nepříteli, protestantským Švédům, již také skutečné hrdinské nadšení pro starou víru nově vštípenou.

Podobným způsobom jako v Čechách, dělo se obrácení ke katolické víře i na Moravě, kde si v tomto ohledu nesmrtelné zásluhy získal kardinál František, hrabě z Dietrichsteina, Olomoucký biskup; neboť jeho všestrannou činností vrátilo se do lůna katolické církve 110.000 protestantů.

Český národ navrátil se tak ke staré víře svých otců, k víře svých slovanských apoštolův a světců: Cyrilla a Methoděje, Ludmily, Václava, Vojtěcha, Prokopa, blahoslaveného poustevníka Ivana, Jana Nepomuckého,

k víře „Otce vlasti“ císaře Karla IV. a velikého arcibiskupa Pražského Arnošta z Pardubic a odhodil od sebe cizácký blud z Anglicka, Německa a Švýcar do svého lůna zanešený.

Zde pak pravíme: Porážka krále Fridricha a odbojných protestantských stavů na Bílé Hoře řádným králem Ferdinandem II. a obnovení katolického náboženství v Čechách zachovaly Čechy při jejich národnosti, že jsou dnes Čechy, Slovany. Kdyby byli zůstali protestanty, byli by dnes poněmčeni. Protestantství podporovalo znamenitě šíření němectví po Čechách. Dobře praví náš dějepisec Tomek: „Na venkově (mimo Prahu) utvrzovala se národnost německá zvláště příchýlností Čechů ku protestantskému učení, jehož kolébkou bylo Německo. Neboť přes zákony, kterými od starodávna bylo cizozemcům bráněno držeti zemské statky v Čechách, povolovalo se nyní (před bitvou bělohorskou) mnohým pánům protestantským z Němec, jmenovitě ze Sas, zakupovati se v pozemních krajinách, kdež od časů Otakara II. bylo obyvatelstvo německé po všech a městech.*) Fridrich Falcký, král zimní, přivedl s sebou tisíce Němcův a měl veškerý dvůr německý. Kdyby byl v boji zvítězil, byl by lutheránským Čechům vnutil své kalvínství a němectví. Čechové, chtějíce se udržeti, byli by se musili stále opíratí o protestantské Němce a se němčiti. Loupeživý král pruský Fridrich II., vtrhnuv do Čech, myslil, že zde najde plno tajných protestantů, od nich jako osvoboditel bude přijat a s jejich pomocí o Čechy oloupí řádnou královnu Marii Terezii, jak to

*) Děje království českého 5. vyd. v Praze 1885, str. 263.

učinil se Slezskem. Ale sklamal se; katoličtí Čechové nechtěli nic o něm a jeho Braniborcích slyšeti, stáli věrně ke své královně, a nemohli býti zabráněni. Co by dnes z Čechů pod vládou pruskou bylo, vidíme jasně na Slezsku a Poznaňsku.

Germanisace nemá svého původu v bitvě bělohorské. Neboť 1. obnovené zřízení zemské z r. 1627, které platilo až do r. 1848, stanovilo, že český jazyk jest předním jazykem zemským a němčina vedle něho se toliko do úřadů připouští; 2. česká dvorská kancelář a dvorská komora ve Vídni vydávaly k místodržitelství a ke komoře královské v Praze až do r. 1749 odpovědi po česku; teprve roku 1750 nastoupila zde místo češtiny němčina, touž dobou umíral jazyk český u desk zemských a manských na Moravě, totiž v Brně okolo r. 1730, v Opavě r. 1747, a u soudu manského v Kroměříži r. 1762; 3. obecné školy byly vesměs české až do roku 1774; na gymnasiích v městech českých vyučovalo se latinsky a česky, na universitě pražské latinsky.

To, co se jmenuje germanisace, začalo teprve za Marie Terezie a císaře Josefa II.

HLAVA ČTVRTÁ.

Kratinký nástin protestantství v Čechách po bitvě Bělohorské, velezrádný a vlastizrádný list českých protestantů ku pruskému králi Bedřichu II.*)

Při hromadném obracování na víru katolickou, které z lutheránství, kalvínství, českého bratrství a jiného se-

*) Srv. moje „Dějiny Církve katolické ve státech Rakousko-Uherských“ od r. 1740—1890. V Praze 1898 sv. I. str. 64.—81.

ktářství se dělo, přijali mnozí protestanté, chtějící si zachovati své jmění a zůstatí ve vlasti, katolickou víru pouze na oko; v srdci zůstali oddáni svému náboženství a vychovávali v něm své děti, čímž přecházelo protestantství s pokolení na pokolení. Vzniklo tajné protestantství, kteréž u mnohých v blouznění a až v nevěru se proměnilo. Tito tajní protestanté stáli ve spojení s českými exulanty čili vypovězenci, kteří stále z Německa své jednatele čili agenty vysílali své spoluvěrce v jejich náboženství potvrzovali, proti vládě popuzovali, náboženskými a polemickými spisy proti katolické církvi je zaopatřovali, a k vystěhování do Němec lákali a tak o to pracovali, aby katolíky se nestali, domácím zákonům se nepodrobili a pokoje nenabyli.

Na tajné protestanty v koruně české vykonávalo prusactví záhubný vliv, svádějíc je k vystěhování, k velezradě na svém králi a k vlastizrádě a nedajíc jim přijíti k upokojení myslí. Braniborský kurfirst Bedřich III. (1688—1713) přijal r. 1701 název „Pruského krále“ a psal se jako král: Bedřich I. Jelikož jeho říše válkami a morem byla zhubena a dědiny ležely ladem, jmenovitě v Pruské Litvě: tu přijímal do své země každého, kdo přijíti chtěl. Podobně činil jeho syn a nástupce král Bedřich Vilém I. (1713—1740). Od 15. března 1718 vydávaly se v Prusku patenty, které vybízely k hromadnému stěhování do země, a vysílali se jednatele čili agenti, aby v sousedních zemích lákali a sváděli lidi k vystěhování se do Pruska, kde prý se všem dobře povede. V Čechách nastal zvláštní vystěhovalecký ruch v letech 1710—1715, 1717—1720, 1722, 1725

až 1732: na hranicích německých čekali cizozemští úředníci, aby vystěhovalcům kraje vykázali, kteří však potom obyčejně se zklamali a našli místo blahobytu — bídu.

V těchto dobách vidíme v koruně české mnoho pruských agentů, kteří vládu Habsburkův ostouzeli a lid do evangelické země pruské lákali. Rozšířili po Čechách veliké množství knih, brožur a hanopisů; byly to tak zvané „berlinky“, „špalíčky“, „postilly“, „kancionály“ a všelijaké rozpravy čili traktáty. Někteří verbíři byli při tom zatčeni a na hrdle trestáni, jako Hynek Reiner (čili Reindl) dne 29. ledna r. 1737 a Bořek r. 1741 v Králové Hradci. Bouření a štvání dělo se až s takovou nestydatostí, že prorokovali, že prý přijde do Čech nový král, a protestantům vrch nad katolíky zjedná.

Čeští tajní protestanté pokládali pruského krále takřka za svou duchovní hlavu a vypravili roku 1728 ke králi Bedřichu Vilému I. jednoho sedláka, aby mu zjednal ordinaci za kazatele.

Čeští vystěhovalci podali návrhem české náboženské obce berlínské sboru „Corpus evangelicorum“*) v Řezně zasedajícímu v únoru r. 1735. Žádost, aby zakročil v prospěch protestantů v Čechách, kteří prý jsou náramně trápeni, aby mohli se buď vystěhovati nebo náboženství své volně vyznávat. Ke konci praví, že v Če-

*) „Corpus evangelicorum“ byl výbor knížat zvolených od knížat protestantských v Německu, aby hájil zájmy protestantské. Škoda, že katolická knížata nezvolili si v Německu „Corpus Catholicorum“, aby hájil zájmů katolických.

chách, „mnozí s papežstvím v pokoji živi nejsou“ a vlivem těchto nespokojenců že by mohlo přijíti i k bouři proti vrchnostem, neboť prý se „velmi zle reptá a naříká na daně a kontribuce“. Jeden exemplář obdrželo Corpus evangelicorum, jiné tři vyslancové anglický, dánský a hollandský. Cizinci měli se míchati do českých věcí, ti, kteří katolíkům ve svých zemích netrpěli (protestantská knížata německá, Dánsko a Anglie.) Corpus evangelicorum učinil 22. října 1735 přímluvu u císaře Karla VI., který však jí sluchu nedal, a nedovolil cizincům míchat se do věcí svých zemí.

Aby se prorocství českých emigrantů čili vystěhovalců vyplnilo o těch, „kteří s papežstvím v pokoji nejsou živi“ a „reptají proti daním a kontribucím“: postarali se pruští agenti. Již r. 1758 vypuklo hnutí sedláků v Čechách a na Moravě; na Opočensku a Lito-myšlsku bylo vojskem potlačeno.

Pruský král Bedřich II. vydával se za skutečnou hlavu „Corpus evangelicorum“ a ochrance protestantův, ať žili, kde chtěli. S pomocí protestantův a rozkolníků podařilo se jemu a carovně ruské Kateřině II., hanebným způsobem zničití polskou říši; ale zabratí českou korunu se mu nepodařilo, poněvadž se o síle tajných protestantů v ní přepočítal. Sotva r. 1740 vtrhl do Slezska, vítali ho tam slezští protestanté. Na Opočensku zpívali sedláci, když ještě ve Slezsku stál, veřejně při dělání panských dřev písničku:

„Brandenburku, podej ruku,
a my tobě více,

jatra, srdce, plíce,
Brandenburku, podej ruku“ atd.)*

Proti tomu zpívali Čechové katolíci bojující za vlast a krále (Marii Teresii):

„Ach, matičko, zle,
Braniborci zde“

Když potom protestantské pruské pluky do Čech vtrhly, vstoupili s nimi tajní protestanté v živé styky, vítali je a obcovali s nimi horlivě. Král Bedřich II. staral se o hromadné vystěhování protestantů do Slezska, kteří počtem asi 2000 usadili se kolem Minsterberka; i potom je lákal a sliboval blahobyť.

Protestanté žádali za volnost, aby se mohli vystěhovati; když se však vystěhovati mohli, přčetní nevyštěhovali se, zůstali doma, a doufali, že podporou pruského krále Bedřicha II., kterého velebili, dostanou náboženskou svobodu.

Velebením Bedřicha II. vynikali zvláště prodáváci protestantských knih; jeden z nich Matěj Čoudil pravil r. 1750: „Věř proroctví, že Brandenburk znova přijde do Čech, a že rozvrátí 12 sloupců víry papežské, a že bude rozšířena víra evangelická; hvězda mu svítí a je to znamení takové, jako když Syn Boží se narodil, a hvězda svítila králům“. Takováto vlastizrádná proroctví rozšiřovali protestanté čeští.

*) Tuto vlastizrádnou píseň zpívali protestantští sedláci hned při vpádu Bedřichově do Slezska; byla to již starší píseň; škoda, že pouze tento verš písně se zachoval.

Proti rozruchu mezi protestanty v Čechách zakročovala vláda od let 1770tých nařízeními.

Čeští tajní protestanté obrátili se s prosbou za náboženskou svobodu ke dvoru do Vídně, ale byvše odmrštěni, obrátili se v prvních měsících vlády císaře Josefa II. (1780—1790) velezrádným a vlastizrádným listem na pruského krále Bedřicha II., jemuž byli hotovi zraditi české království:

Tento hanebný list zní takto:

„Vašemu Královskému Veličenství podáme, my, chudí, utiskování a pro křesťanskou svobodu těžce týraní poddaní chrudimského kraje a jiných krajů nejpóníženěji k nohám a opovažujeme ve Vašemu Veličenství jakožto spravedlnost milujícímu a křesťanské náboženství vykonávajícímu nejmilostivějšímu potentátu (panovníku) nouzi svou a svých spolubratří v království českém (kteří pro svobodu svědomí zajati a vázání jsme) nejpóníženěji před oči postaviti, a spolu za právo a spravedlnost prositi. — Ano nejmilostivější Monarcho, mezi námi staly se tak smutné případy, kterých bez slzí v očích vypravovati nemůžeme; neboť katolické duchovenstvo nakládá s námi jako vlci s ovce, vázajíc jednoho po druhém z nás k vozu, a strkajíc do nejohybnějších žalářů, ve kterých v řetězích a poutech na neukrutnější smrt*) čekati musí, a to pro žádnou jinou příčinu, nežli proto, že vnitřním osvětlením o hrubých bludech a o náboženství, kteréž apoštolským zásadám

*) Že lhou, jest viděti z toho, že dekret z r. 1775 řetězy a pouta zakazoval a duchovenstvu mírné chování k bludářům přikazoval.

a pravému Bohu se protiví, dostatečně přesvědčeni jsme a nechceme se, jak bohužel se již přihodilo, dáti zavésti jmenovanými falešnými proroky do pekelného vlčince (Wolfsstall) a zkaziti duši. Jakkoli jsme k Jejímu c. k. Veličenství nejponíženější žádost podali, byli jsme pod prázdnými a lichými záminkami odmrštěni a dostali resoluci, že svobodné exercitium religionis (vykonávání náboženství) nám povoleno býti nemůže. — Ano od té doby počínají si Patres missionarii (otcové missionáři) ještě o mnoho hůře, takže nám od nich okolo 4000 knih, kterých jsme ke vzdělání duší užívali, pobráno a okolo 300 spolubratří, u nichž takové knihy nalezeny byly, uvězněno nebo do Sedmihradska zavezeno bylo. Protož, nejmilostivější a nejmocnější králi, nevíme, kam bychom se v této všeobecné tísní obrátiti měli, nežli pod mocné ochranné peruti Vašeho Veličenství, a pro Boha prosíme, abyste naší utiskované svobody svědomí se ujati a jakožto hlavní kníže corporis Evangelicorum u našeho nejmilostivějšího císaře Josefa přimlouvati ráčil, abychom my a naši bratří v pokoji živi a šatlavy (Arrestar) prosti býti mohli.

Ale kdyby proti očekávání, nejvyšší Vaší přímlouvou se toho nedoshálo: prosíme upěnlivě, aby Vaše Veličenství, jako právo a spravedlnost milující, ano čest Boží samu chránící král, pro nás ubohé utiskované jako silný Gedeon povstal a na nepřátele Boží a pravého náboženství brannou rukou udeřil, k čemu my svou veškerou podporu i s nasazením našeho života nabízíme; ačkoli jsme malé stádečko, a nikoli přes 20.000: doufáme přece, že Bůh sám za svou spravedlivou věc

bojovati bude. Ach ano, veliký králi, těšíme se na milostivé Fiat (staň se); staniž se jenom brzo; pak zapějeme se svými vyprcštěnými spolubratry ve svých kostelích radostné Hosanna, a nepřestaneme se modliti, aby veliký Bůh Vašemu Královskému Veličenství a nejvyššímu žezlu Vašemu veškeré Království České podrobiti ráčil.

Tak neračte zamítati naše nejpokornější prosby, ano spravedlivou žádost Boží; mějmež a obdržmež Vašemi vítěznými zbraněmi svou uraženou svobodu náboženskou, aby Vaše Veličenství jednou korunu nebeskou po boji obdrželo, a my těšili se svobodě, která ve Vašich zemích již jest, a čekáme to v nejpohníženější naději. Všichni obyvatelé Chrudimského kraje a ostatních krajů.“*)

Tak volali tajní protestanté čeští nejurputnějšího nepřítele české koruny do Čech, a byli hotovi zraditi slavné království české a vydati na pospas nejlitějšímu nepříteli a nepříteli Slovanstva vůbec. Kdyby protestantská politika v Čechách byla se kdy zdařila, bylo by slavné království české dnes něčího německou provincií s poněmčilým obyvatelstvem. Že pak slavné to království jest české, a Čechové Čechy-Slovany, za to jest děkovati katolické církvi a tomu, že Čechové jsou katolíky. Jak pruská protestantská vláda nakládá s katolickými Poláky v Pozňani jest každému známo. Chce je vyhubiti.

Náboženskou svobodu obdrželi protestanté v státech Habsburských od císaře Josefe II. tolerančními

*) Viz jej v mých „Dějínách Církve katol. ve státech Rakousko-Uherských (1740—1898) I. 74.—76.

patenty, které vyšly r. 1781. a sice 13. a 17. října pro Rakousy, Čechy a Moravu. Protestanté jásali, ale jejich jástot proměnil se záhy v násilí proti katolíkům: sváděli katolické občany k odpadnutí, ano i k tomu nutili; tupili katolické služby Boží, ano sáhli bezbožnou rukou i na obrazy, sochy kostely, kteréžto počínání císař ediktem ze 14. ledna r. 1782 co nejpřísněji zakázal a bezbožníky skrotil.

První modlitebnu v Praze otevřel generál jízdy hrabě Wurmser v domě hrabat Morsini v Ostrohové ulici na Malé Straně, a vedle německého kazatele byl zde i český pastor Markovic, který přišel z Uher. Do června r. 1784 bylo v Čechách 12 církevních sborů dílem augsburského dílem helvetského vyznání. Na Náchodsku a Policku přihlašovali se též Čeští bratři, a byli přiděleni k lutheránům.*)

Protestanté mají dnes úplnou náboženskou svobodu jako katolíci.

*) Srv. C—c. 142—148: stať: „Toleranční patenty a jejich následky.“ Moje „Cirk. Děj. ve státech Rak.-Uher. I.“

OBSAH,

	str.
Hlava první: 1. Král Ludvík (1615—1626)	3
2. Ferdinand I. (1526—1564)	16
3. Maximilian (1564—1576)	23
4. Rudolf II. (1576—1612)	31
5. Matiaš (1611—1617)	40
Hlava druhá: Vyhození králov. místodržitelů	45
Hlava třetí: 1. Bitva na Bílé Hoře	65
2. Bitva	82
3. Účinky a význam bitvy Bělohorské	97
Hlava čtvrtá: Krátký nástin protestantství v Čechách po bitvě Bělohorské, velezrádný a vlastizrádný list českých protestantů ku pruskému králi Bedřichu II.	103

Knihy družstva Vlast.

Vzájemný poměr učení Petra Chelčického, starší Jednoty Českých Bratří a Táborů k nauce Valdenských, Jana Husa a Jana Viklifa. Napsal Dr. *Ant. Lenz*. Cena 3 K 20 h, pro členy družstva 2 K.

Jak píše prof. dr. Masaryk o katolické vědě a víře. Podává *Filip Jan Konečný*. Cena 3 koruny, pro členy družstva 2 koruny.

Pojednání o výchování dítek, které pro Ladislava krále Uherského a Českého napsal Eneáš Silvius (Pius II.). Z lat. jazyka přel. J. Šauer z Augenburgu, c. k. školní rada. 60 hal.

Z duševního bojiště. Literární statistické črty. Napsal *Fr. Vaněček*. Cena 1 K 20 halérů.

Z dějin nepatrné české vesnice. Podává *V. Honejšek*. Díl I. Cena 1 K 20 hal. Díl II. 80 hal.

O vědě a víře. Deset řečí konaných v sále Sv.-Václavské záložny v Praze. Cena 1 koruna 20 halérů, pro členy družstva 90 halérů.

Almanah na oslavu bisk. jubilea sv. Otce Lva XIII. Almanah jest opatřen podobiznou sv. Otce, jest tištěn na pěkném papíře, ozdoben vkusnou obálkou a stojí 3 K, pro členy družstva 2 K.

Jaké byly počátky křesťanského socialismu v Čechách. Napsal *Václav Žižka*. (Otisk z „Vlasti“.) Cena 60 h, pro členy družstva 40 h. —

Protiklerikálové aneb Založení katolické besedy v Husově. Napsal *Jan Hejný*. Obrázek ze života v jednom jednání. Otisk z „Vlasti.“ Cena 30 h.

Miláček Páně. Ctitelům Nejsvětější Svátosti oltářní květi tuto uvil **Dr. Karel Lev Řehák**. Cena 1 K 40 h.

Skvostným dárkem na památku Svatého přijímání, biřmování, nebo kanonické visitace může být P. Martina z Kochemu **Prostomilá knížka**, čili k modlitbě, rozjímání i životu dokonalému prostinký návod pro každého. Přeložili se svolením nejdůst. k. a. konsistoře v Praze ze dne 30. ledna 1901 Th. Dr. L. Řehák, farář u sv. Ducha v Praze. Cena vázaného ex. II. vydání 1 K.

Objednávky přijímá:
administrace družstva Vlast
v Praze-II., čís. 570.